

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ЗАКЛАД
„ЛУГАНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ТАРАСА ШЕВЧЕНКА”

БЛИК Олена Миколаївна

УДК 378.013.42.091.212-054.6:316.614.5](477)(043.3)

**ТЕОРІЯ ТА МЕТОДИКА СОЦІАЛІЗАЦІЇ
ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ В ОСВІТНЬО-КУЛЬТУРНОМУ
СЕРЕДОВИЩІ ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ**

13.00.05 – соціальна педагогіка

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора педагогічних наук

Старобільськ – 2018

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Харківській державній академії культури, Міністерство культури України.

Науковий консультант – доктор педагогічних наук, професор
Рижанова Алла Олександрівна,
Харківська державна академія культури,
завідувач кафедри соціальної педагогіки.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Омельченко Світлана Олександрівна,
Державний вищий навчальний заклад
„Донбаський державний педагогічний
університет” (м. Слов’янськ), ректор;

доктор педагогічних наук, професор
Штифурак Віра Євгенівна,
Вінницький торговельно-економічний
інститут Київського національного
торговельно-економічного університету,
професор кафедри права;

доктор педагогічних наук, професор
Расказова Ольга Ігорівна,
КЗ „Харківська гуманітарно-педагогічна
академія” Харківської обласної ради,
завідувач кафедри соціальної роботи та
соціальної педагогіки.

Захист дисертації відбудеться 27 березня 2018 р. о 9.30 годині на виїзному засіданні спеціалізованої вченої ради Д 29.053.01 Державного закладу „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка” за адресою: Луганська обл., м. Рубіжне, вул. Будівельників, 30-в, конференц-зала.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Державного закладу „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка” за адресою: 92703, м. Старобільськ, пл. Гоголя, 1.

Автореферат розіслано 24 лютого 2018 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Н. І. Черв’якова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Трансформація сучасного світового співтовариства, що характеризується як глобальне суспільство інформації, знань, ознаками соціокультурного простору якого є збільшення ролі інформаційних технологій, віртуалізація всіх сфер життя, відповідне перетворення соціальних інститутів і виникнення інноваційних соціалізаційних процесів – медіа-, кіберскладників соціалізації, які породжують нові загрози соціальному розвитку людини, об'єктивно актуалізує необхідність зміцнення педагогічно керованих – соціально-виховних – аспектів удосконалення соціальності особистості в змінених умовах. Поряд з тим, інформаційному суспільству притаманні розширення міжкультурних контактів та підвищення ролі діалогу культур у різних сферах, зокрема й у вищій освіті.

Провідною тенденцією сучасності є інтернаціоналізація вищої освіти, пов'язана, у першу чергу, з навчанням іноземних громадян, що є однією із найактуальніших проблем та важливою характеристикою діяльності закладів вищої освіти в глобалізованому соціумі. Саме інтернаціоналізація постає одним із пріоритетних напрямів розвитку сучасної української вищої освіти, шляхом її інтеграції до європейської освітньої системи, засобом формування міжнародного іміджу України. Найважливішим складником успішності інтернаціоналізації вищої освіти в нашій країні є підвищення якості освіти іноземців, на забезпечення якої скеровано зусилля вітчизняних закладів вищої освіти. Саме якісна професійна підготовка іноземних громадян є нині важливим конкурентним складником української вищої освіти на міжнародному освітньому ринку. Суттєвим чинником підвищення якості освіти іноземних студентів в Україні є забезпечення їхнього успішного входження в український соціум, тобто ефективної соціалізації цих студентів, які в майбутньому стануть послами української культури в рідних країнах. Отже, іноземні студенти потрапляють під подвійне соціалізаційне навантаження: специфічного інформаційного соціокультурного простору та освітньо-культурного середовища закладу вищої освіти іншої країни.

Іноземні студенти, які здобувають освіту в чужій країні, є об'єктами соціалізаційних впливів, проблемні наслідки яких вони змушені самотійно долати. І пов'язані вони не лише з власне набуттям майбутньої професії в новій для себе освітній системі, а й з необхідністю налагодження життя в незнайомому соціокультурному просторі, потребою в засвоєнні культурних норм і традицій країни, де вони навчаються. Це актуалізує проблему педагогічно керованої соціалізації представників студентської молоді з інших країн на засадах розробки та впровадження соціально-педагогічного супроводу, який уможливить координацію позитивних соціально-виховних впливів освітньо-культурного середовища вищого навчального закладу та соціокультурного простору України й мінімізує негативні прояви соціалізації, що сприяє підвищенню ефективності соціального розвитку та професійного становлення іноземних студентів, забезпечує якість вищої освіти, яку вони здобувають.

З огляду на викладене вище в сучасній науково-педагогічній літературі актуалізовано проблему соціалізації студентської молоді, зокрема іноземних

студентів. Так, загальнотеоретичні засади соціалізації особистості представлено в працях таких провідних учених, як Г. Андреєва, О. Газман, М. Галагузова, Н. Заверико, І. Зверева, А. Капська, Л. Коваль, І. Кон, А. Мудрик, С. Савченко, С. Харченко та ін., а також у наукових розвідках зарубіжних дослідників (Ф. Г. Гіддінгс (F. H. Giddings), Е. Дюркгейм (E. Durkheim), Дж. Мід (G. Mead), Т. Парсонс (T. Parsons), Г. Тард (G. Tarde) та ін.). Феномен соціалізації всебічно розкрито в соціально-педагогічних дослідженнях О. Безпалько, В. Бочарової, Т. Василькової, Ю. Василькової, М. Галагузової, Н. Голованової, Н. Заверико, І. Зверєвої, А. Капської, Л. Коваль, Н. Лавриченко, С. Литвиненко, Л. Міщик, А. Мудрика, С. Омельченко, А. Рижанової, С. Савченка, С. Харченка, С. Хлебик, В. Штифурак та ін.

Соціальність як результат соціального виховання на початку ХХІ ст. розглянуто в студіях Т. Алексеєнко, М. Галагузової, О. Караман, Н. Лавриченко, Л. Мардахасва, В. Нікітіна, О. Рассказової, А. Рижанової. Окремі аспекти формування соціальності репрезентовано в дисертаційних роботах різного рівня (А. Аніщенко, І. Курліщук, Ю. Лисенко, І. Мавріна, Н. Максимовська, С. Савченко, О. Сєвастьянова, О. Хендрик, С. Хлебик, Т. Швець, Н. Якса та ін.).

Фундаментальні характеристики студентської молоді як специфічної соціально-демографічної та психовікової групи наведено в працях відомих психологів Б. Ананьєва, Ю. Вишневського, В. Давидова, Б. Косова, І. Кона, В. Лісовського; загальні освітні та соціокультурні проблеми українського студентства представлено в розвідках В. Андрущенко, А. Алексюка, І. Зязюна, Б. Коротяєва, В. Курила, А. Лякішевої, Н. Ничкало, Л. Романишиної, С. Харченка та ін.; різні аспекти соціалізації студентської молоді розкрито в дисертаційних роботах М. Алексеєвої-Вовк, Ж. Баб'як, Ю. Богинської, Л. Дябел, Ю. Загороднього, Н. Максимовської, Н. Міщенко, К. Потопи, С. Савченка, Н. Самохіної, О. Сєвастьянової, Н. Сівак, С. Фурдуй, С. Харченка, О. Хендрик, Н. Шабаєвої, Л. Шеїної, В. Штифурак та ін.

Підґрунтям розв'язання проблеми соціалізації студентів ВНЗ стали наукові концепції створення та функціонування освітньо-виховного середовища (Є. Бондаревська, М. Боритко, В. Курило, Ю. Мануйлов, Л. Мардахасв, Л. Новикова, Л. Панченко, С. Савченко та ін.); теоретичні засади розвитку педагогічного середовища (М. Іорданський, С. Шацький, В. Шульгін та ін.); психологічні теорії впливу середовища на розвиток людини (Л. Виготський, Д. Ельконін, С. Рубінштейн та ін.); дослідження виховного потенціалу соціального середовища (Ю. Мануйлов, А. Мудрик, Л. Селіванова, В. Ясвін та ін.) та соціокультурних аспектів освітнього середовища як чинника соціалізації молоді, зокрема іноземних студентів (С. Бондарева, Л. Буєва, І. Відт, Я. Довгополова, О. Запесоцький, Л. Коган, Н. Крилова, О. Туріна, Т. Тюльпа, Ху Жунсі та ін.)

Окремі аспекти соціалізації особистості в контексті взаємодії викладачів та студентів в умовах вищих навчальних закладів розглянуто в дослідженнях О. Безпалько, Л. Міщик, С. Омельченко, А. Рижанової, Л. Штефан та ін.

Теоретичні та практичні проблеми навчання, професійної підготовки, адаптації іноземних студентів представлено в дослідженнях науковців у різних ракурсах, як-от: мовна підготовка (Н. Василенко, Т. Дементьєва, В. Коломієць,

І. Кушнір, О. Митрофанова, В. Ніколаєнко, О. Палка, О. Пальчикова, Ю. Пассов, Н. Ушакова, І. Шульга, О. Шукін та ін.); особливості професійного становлення (І. Аль-Шабуль, Н. Булгакова, В. Головка, В. Гуменюк, Є. Лінь, О. Коларькова, Лінь Хай, О. Резван, Л. Рибаченко, С. Рідкозубова, І. Семененко, Цзан Юєці, Цзінь Нань, Чжоу Лі, О. Шарапова, Т. Шмоніна та ін.); формування толерантності, деякі аспекти акультурації та інкультурації (Л. Асейкіна, Н. Маяцька, Є. Попкова, Є. Степанов, І. Штеймільлер та ін.); різні аспекти соціальної, міжкультурної, соціально-психологічної, соціально-педагогічної адаптації (А. Борисова, Л. Бутенко, О. Вихрущ-Олексюк, І. Гребенникова, Дін Сінь, І. Зозуля, М. Іванова, Т. Кіящук, А. Корміліцин, Л. Мазітова, І. Мнацаканян, Сін Чжефу, Ху Жунсі, І. Шолохов, Т. Язвінська та ін.).

Теоретичні засади становлення інформаційного суспільства як феномену сучасності досліджували такі вітчизняні та зарубіжні вчені, як: Д. Белл (D. Bell), Д. Дюжев, О. Зоценко, Н. Кириллова, О. Кравченко, Н. Луман (N. Luhman), М. Мак-Люен (M. McLuhan), В. Степанов, Е. Тоффлер (A. Toffler), А. Турен (A. Tourain), Ю. Хабермас (J. Habermas), М. Хоркхаймер (M. Horkheimer), В. Шейко та ін. Різні аспекти соціального виховання особистості в інформаційну добу розглядають Ю. Лисенко, Н. Максимовська, А. Полянничко, А. Рижанова, А. Тадаєва, О. Хендрик та ін.

Загальнотеоретичні засади соціально-педагогічного супроводу викладено в працях таких науковців, як: О. Асмолов, С. Беличева, О. Белінська, М. Бітянова, Ю. Богинська, В. Бочарова, О. Газман, М. Галагузова, І. Ліпський, Л. Мардахаєв, А. Мудрик, Н. Нікітіна, І. Рогальська, М. Рожков, С. Шацький та ін.

Різні аспекти вивчення проблем супроводу іноземних студентів розкрито в сучасних дослідженнях: психологічний (А. Борисова, Дін Сінь та ін.), педагогічний (В. Головка, І. Семененко, І. Штеймільлер та ін.), соціально-психологічний (О. Вихрущ-Олексюк, А. Гладуш, О. Максимчук, Г. Трофімова, В. Філіппов та ін.).

Незважаючи на ґрунтовне вивчення проблеми соціалізації студентської молоді, бракує досліджень, які створювали б концептуальне наукове підґрунтя для підвищення ефективності соціалізації іноземних студентів упродовж усього періоду навчання в освітньо-культурному середовищі вищого навчального закладу України відповідно до трансформацій інформаційного суспільства в контексті міжкультурної комунікації та інтернаціоналізації вищої освіти, визначення необхідності соціально-педагогічного супроводу такої соціалізації, розкриття специфіки його реалізації.

Отже, аналіз соціально-педагогічної теорії й практики з досліджуваної проблеми дозволив виявити *протиріччя* між: необхідністю трансформації наукових підходів до проблеми соціалізації іноземних студентів в умовах сучасного інформаційного суспільства та нерозробленістю в соціальній педагогіці методологічних засад такої соціалізації; потребою підвищення ефективності соціалізації іноземних студентів у соціокультурному просторі країни навчання та невизначеністю її теоретичних засад; потенціалом освітньо-культурного середовища вищого навчального закладу як чинника соціалізації іноземних студентів та відсутністю теоретичних засад її соціально-педагогічного супроводу в цьому середовищі;

необхідністю практичної реалізації соціально-педагогічного супроводу соціалізації іноземних студентів в освітньо-культурному середовищі ВНЗ та відсутністю методичних засад його впровадження у вищих навчальних закладах України.

Отже, актуальність проблеми соціалізації іноземних студентів в освітньому середовищі вищого навчального закладу України, її соціальна й практична значущість, виявлені суперечності та відсутність у соціально-педагогічній науці цілісного дослідження теоретичних та методичних засад соціально-педагогічного супроводу соціалізації іноземних студентів зумовили вибір теми дисертації – **„Теорія та методика соціалізації іноземних студентів в освітньо-культурному середовищі вищого навчального закладу”**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дисертації внесена до плану роботи кафедри соціальної педагогіки Харківської державної академії культури як складова частина комплексної наукової теми „Дослідження культурологічних основ розвитку соціальної педагогіки та соціальної психології в умовах інформаційного суспільства”. Тему затверджено Вченою радою Харківської державної академії культури (протокол № 8 від 28 січня 2011 р.), узгоджено Міжвідомчою радою з координації наукових досліджень із педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 6 від 14 червня 2011 р.)

Об'єкт дослідження – соціалізація іноземних студентів у соціокультурному просторі України в умовах інформаційного суспільства.

Предмет дослідження – теоретичні й методичні засади соціально-педагогічного супроводу соціалізації іноземних студентів в освітньо-культурному середовищі вищого навчального закладу України в умовах інформаційного суспільства.

Мета дослідження полягає в науковому обґрунтуванні теоретичних і методичних засад соціально-педагогічного супроводу соціалізації іноземних студентів в освітньо-культурному середовищі вищого навчального закладу України в умовах інформаційного суспільства та експериментальній перевірці впливу такого супроводу на ефективність досліджуваного процесу.

Концепція дослідження. Основні концептуальні положення визначають стратегію й тактику розробки наукової проблеми теорії і методики соціалізації іноземних студентів в освітньо-культурному середовищі вищого навчального закладу.

Трансформації соціокультурного простору інформаційного суспільства мають суттєвий вплив на соціалізацію іноземних студентів, що відбувається в освітньо-культурному середовищі вищого навчального закладу, значно ускладнюють цей процес, що зумовлює актуалізацію проблеми розробки теоретичних і методичних засад соціально-педагогічного супроводу соціалізації, який передбачає створення сприятливих умов для забезпечення її ефективності, оскільки уможливорює координацію соціально-виховних впливів освітньо-культурного середовища та соціокультурного простору України як країни навчання, сприяє підвищенню ефективності соціального розвитку та професійного становлення іноземних студентів, створює передумови для забезпечення якості вищої освіти, яку здобувають іноземці в Україні.

Перше концептуальне положення передбачає, що іноземні студенти на початку свого перебування в соціокультурному просторі України не можуть реалізувати свою соціальну суб'єктність, оскільки, маючи такі самі психовікові та соціальні характеристики, що й вітчизняні студенти, відрізняються соціокультурними (громадянськими, етнічними, расовими, релігійними). Здобуваючи вищу освіту в нетрадиційному для них освітньому середовищі в умовах соціокультурного простору чужої країни, постають перед комплексом проблем (лінгвістичних, академічних, інформаційних, організаційних, особистісних, соціокультурних), пов'язаних не лише з навчанням, але й з необхідністю організації життєдіяльності, тому є сенс розглядати їх як об'єкт соціалізації.

Друге концептуальне положення визначає, що специфіка соціалізації іноземних студентів в освітньому середовищі ВНЗ України полягає в тому, що вони вже були соціалізовані в соціумі рідної країни, а в країні навчання знову зазнають впливу всіх складників соціалізації (соціальної адаптації, соціальної інтеграції, соціальної індивідуалізації), але відбувається це в контексті нової, не відомої їм культури через установа нових соціальних відносин з представниками інокультурного соціуму, отже, їхня соціалізація відбувається у формі акультурації в контексті міжкультурної комунікації. Ефективність набуття вищої професійної освіти в процесі соціалізації іноземних студентів залежить від успішності інтеграції їх у соціокультурний простір України, а для цього необхідні прийняття ними етичних та правових норм, способу життя українців, розвиток ціннісних орієнтацій, соціальних якостей та соціальної поведінки, продуктивних у соціокультурному просторі України, разом із засвоєнням цінностей майбутньої професії, усвідомленням ціннісного ставлення до неї, її соціального значення в соціокультурному просторі інформаційного суспільства, формуванням професійної культури. Отже, соціалізація іноземних студентів має два аспекти: міжкультурний та професійний, що взаємопов'язані та взаємозумовлені.

Згідно з *третьім* концептуальним положенням, дослідження специфіки освітнього середовища ВНЗ як чинника соціалізації іноземних студентів в інформаційному суспільстві зумовило визначення його як освітньо-культурного, спрямованого на створення оптимальних умов для професійного становлення й соціокультурного розвитку особистості в контексті міжкультурної комунікації, та такого, що містить структурні елементи: крос-культурний, організаційно-технологічний, навчально-професійний, соціально-виховний. Кожен із цих структурних елементів має певне соціалізаційне спрямування: крос-культурний пов'язаний із долученням іноземних студентів до нової культури; організаційно-технологічний передбачає наявність побутового предметно-просторового оточення, ураховує організацію діяльності викладачів, співробітників ВНЗ щодо освітнього процесу цих студентів; навчально-професійний забезпечує здійснення освітнього процесу, розробку й упровадження навчально-методичних матеріалів для іноземних студентів; соціально-виховний реалізує координацію діяльності зі створення сприятливих умов для їх соціалізації у ВНЗ та поза його межами.

Четверте концептуальне положення акцентує увагу на тому, що соціально-педагогічний супровід соціалізації іноземних студентів в освітньо-культурному

середовищі ВНЗ України є видом соціально-педагогічної діяльності з цими студентами протягом усього періоду їхнього навчання, спрямованим на: їхній соціально-педагогічний захист на етапі соціальної адаптації, соціально-педагогічну допомогу на етапі соціальної інтеграції та соціально-педагогічну підтримку на етапі соціальної індивідуалізації в процесі акультурації через взаємодію супроводжуваного (іноземного студента) із супроводжуючим (соціальний педагог, співробітник структурного підрозділу, відповідального за підготовку іноземних студентів, куратор, працівник деканату, викладач) та через координацію соціально-виховних впливів освітньо-культурного середовища ВНЗ та соціокультурного простору України. Спрогнозувати трансформацію соціальності, визначити стратегію й тактику подальших дій щодо підвищення ефективності соціалізації іноземних студентів, відобразити склад, ієрархію компонентів, розкрити взаємозв'язок між ними, представити способи функціонування дозволяє обґрунтована структурно-функціональна модель соціально-педагогічного супроводу соціалізації іноземних студентів в освітньо-культурному середовищі ВНЗ, яка характеризується єдністю таких компонентів: суб'єкт-об'єктний (суб'єкти й об'єкти супроводу); концептуально-цільовий (мета, методологічні підходи, принципи, нормативно-правова база перебування й навчання іноземних студентів в Україні, соціально-виховні умови, чинники); середовищний (структура освітньо-культурного середовища ВНЗ, у якому відбувається супровід); змістовно-технологічний (зміст, напрями супроводу, етапи, форми й методи роботи), результативний (критерії, показники та рівні сформованості соціальності).

За *п'ятим* концептуальним положенням, результатом соціально-педагогічного супроводу соціалізації іноземних студентів в освітньо-культурному середовищі ВНЗ є розвиток їхньої соціальності, який визначає: рівень входження цього студента в новий соціум, прийняття й засвоєння цінностей цього соціуму, навіть якщо вони відрізняються від цінностей рідної країни, засвоєння інформації про майбутню професію та професійну діяльність (на етапі соціальної адаптації); організацію життєдіяльності відповідно до наявних у цьому соціуму норм, традицій, правил, відтворення яких у соціальній міжкультурній взаємодії відбувається зі збереженням власної етнокультурної ідентичності, розуміння соціального значення майбутньої професії, розвиток позитивного ставлення до неї, формування професійних якостей, умінь, навичок, що дозволять успішно реалізуватися на сучасному ринку праці, забезпечать професійне самовизначення (на етапі соціальної інтеграції); розвиток засвоєних норм, традицій, правил поведінки в інокультурному соціумі, професійних цінностей шляхом реалізації власних соціокультурних проєктів, пов'язаних із отримуваною професією, із привнесенням власного світобачення, розуміння їх у контексті діалогу культур та подальшої професійної самореалізації (на етапі соціальної індивідуалізації). Ураховуючи, що іноземні студенти перебувають у новому і освітньому, і культурному середовищі, їхня соціальність реалізується в міжкультурному та соціально-професійному складниках.

Шосте концептуальне положення визначає теоретичні та методичні засади соціально-педагогічного супроводу соціалізації іноземних студентів в освітньо-культурному середовищі ВНЗ, зокрема:

– теоретичними засадами є: визначення специфіки соціалізації іноземних студентів (відбувається у формі акультурації протягом усього періоду навчання за етапами: соціальна адаптація, соціальна інтеграція, соціальна індивідуалізація, має міжкультурний та професійний аспекти); обґрунтування освітнього середовища як освітньо-культурного, що є важливим чинником соціалізації іноземних студентів та містить такі компоненти: крос-культурний, організаційно-технологічний, навчально-професійний, соціально-виховний; обґрунтування міжкультурного та соціально-професійного складників соціальності, рівень розвитку яких є результатом соціально контрольованої соціалізації – соціально-педагогічного супроводу – та реалізується відповідно до рівнів як соціально-професійна та крос-культурна грамотність на репродуктивному рівні, соціально-професійна та міжкультурна компетентність на продуктивному рівні, соціально-професійна та міжетнічна культура на креативному рівні й визначається за обґрунтованими критеріями (когнітивно-інформаційний, мотиваційно-ціннісний, емоційно-вольовий, поведінковий) та їхніми показниками; обґрунтування структурно-функціональної моделі соціально-педагогічного супроводу соціалізації іноземних студентів в освітньо-культурному середовищі ВНЗ, визначення суб'єктів (соціальні педагоги, співробітники структурних підрозділів, відповідальні за підготовку іноземних студентів, представники освітньо-культурного середовища ВНЗ) та об'єктів (іноземні студенти) супроводу, мети, методологічних підходів (системний, особистісно-діяльнісний, культурологічний, аксіологічний, акмеологічний, середовищний, компетентнісний) та принципів: загальних соціально-педагогічних (гуманістичної спрямованості, інтеграції, гармонізації соціального та індивідуального), спеціальних (інформативності, культуровідповідності, соціальної активності й суб'єктності; неперервності, комплексності щодо забезпечення соціально-педагогічного супроводу), специфічних (діалогу культур і продуктивної міжкультурної взаємодії; толерантності);

– методичними засадами є: врахування *чинників* (зовнішні – сформованість структурних елементів освітньо-культурного середовища ВНЗ; рівень підготовки суб'єктів до реалізації соціально-педагогічного супроводу; соціокультурні цінності нового соціуму; внутрішньоособистісні – особистісний потенціал іноземних студентів; загальнокультурний рівень їхнього розвитку; мотивація й ціннісне ставлення до освітнього процесу та соціокультурної діяльності; рівень мовної підготовки; усвідомлення необхідності в саморозвитку та самореалізації; ступінь довіри іноземних студентів до викладачів та адміністрації ВНЗ; групові – національно-культурні й етнопсихологічні особливості іноземних студентів) та *соціально-виховних умов* (удосконалення освітньо-культурного середовища ВНЗ щодо сприяння акультурації іноземних студентів; забезпечення соціокультурного партнерства через соціально-педагогічну координацію впливів агентів соціалізації іноземних студентів; долучення іноземних студентів до українських національно-культурних традицій та професійних цінностей в умовах інформаційного

суспільства для забезпечення розвитку їхньої міжкультурної та соціально-професійної компетентності, формування міжетнічної та соціально-професійної культури); обґрунтування змісту, форм та напрямів *Центру міжкультурної комунікації та соціальної інтеграції іноземних студентів* як осередку діяльності координаційної групи, що реалізує супровід; обґрунтування *методів і форм соціально-педагогічної діяльності* щодо підготовки представників освітньо-культурного середовища ВНЗ до реалізації супроводу (інтернет-збори, інтернет-опитування, семінари, конференції, круглі столи, тренінги, майстер-класи, педагогічні майстерні тощо); визначення *форм координаційних зв'язків* із представниками соціокультурного простору України (інтернет-обговорення, інтернет-конференції, зустрічі, бесіди, екскурсії, фестивалі); обґрунтування *форм і методів соціокультурної* (віртуальні екскурсії, віртуальні виставки, тренінги, культурні асимілятори, вечори, арт-терапія, віртуальні майстер-класи, фестивалі, соціокультурні проекти тощо) *та соціально-професійної* (віртуальні знайомства з майбутньою професією, презентації, бесіди, круглі столи, творчі зустрічі, професійні конкурси, інтернет-конференції, вебінари тощо) *діяльності*, спрямованої на розвиток міжкультурного та соціально-професійного складників їхньої соціальності.

Відповідно до мети, предмета та концептуальних положень визначено такі **завдання дослідження:**

1. Схарактеризувати сутність соціалізації особистості в соціокультурному просторі інформаційного суспільства та визначити особливості цього процесу, зумовлені трансформаціями такого простору.

2. На основі аналізу наукової літератури розкрити специфіку соціалізації студентів у соціокультурному просторі інформаційного суспільства.

3. На підставі аналізу досвіду перебування іноземних студентів у соціокультурному просторі України виявити їхні основні характеристики як об'єкта соціалізації в цьому просторі.

4. Розкрити сутність соціалізації іноземних студентів в освітньому середовищі вищого навчального закладу України, схарактеризувати її специфіку.

5. Обґрунтувати поняття „освітньо-культурне середовище вищого навчального закладу”, визначити його структурні елементи як чинника соціалізації іноземних студентів.

6. Обґрунтувати теоретичні засади соціально-педагогічного супроводу соціалізації іноземних студентів в освітньо-культурному середовищі вищого навчального закладу, визначити його роль у підвищенні ефективності такої соціалізації.

7. Науково обґрунтувати та розробити структурно-функціональну модель соціально-педагогічного супроводу соціалізації іноземних студентів в освітньо-культурному середовищі вищого навчального закладу України, визначити методичні засади такого супроводу.

8. Дослідити соціальність як результат соціально-педагогічного супроводу соціалізації іноземних студентів в освітньо-культурному середовищі вищого

навчального закладу, обґрунтувати міжкультурний та соціально-професійний її складники.

9. Експериментально перевірити та проаналізувати ефективність упровадження соціально-педагогічного супроводу соціалізації іноземних студентів в освітньо-культурному середовищі вищого навчального закладу України.

Методологічними засадами дослідження є: філософське вчення про взаємозумовленість соціальних явищ і процесів, необхідність їх вивчення у конкретно-історичних обставинах; уявлення про людину як активний суб'єкт перетворювальної діяльності, взаємодію людини і середовища; філософські ідеї про соціальну сутність особистості, взаємозв'язок та взаємозумовленість об'єктивних та суб'єктивних чинників її формування, розвиток в соціальному середовищі як відкритій системі; загальнотеоретичні уявлення про взаємозв'язок процесів соціалізації, виховання і розвитку особистості; загальнонаукові підходи: *системний* – для розробки структурно-функціональної моделі соціально-педагогічного супроводу соціалізації іноземних студентів в освітньо-культурному середовищі ВНЗ; *культурологічний* – для з'ясування сутності міжкультурної комунікації та особливостей соціалізації в інформаційному суспільстві; *особистісно-діяльнісний* – для усвідомлення розвитку особистості іноземного студента, його професійного та соціального становлення зі збереженням власної етнічно-культурної ідентичності; *аксіологічний* – для врахування системи ціннісних орієнтацій особистості, яка опинилася в умовах чужої культури; *акмеологічний* – для визначення умов оптимального професійного та соціального розвитку молодшої людини; *середовищний* – для вивчення специфіки освітньо-культурного середовища вищого навчального закладу як чинника соціалізації іноземних студентів; *компетентнісний* – для визначення соціально-професійної та міжкультурної компетентності іноземних студентів у процесі соціалізації.

Теоретичну основу дослідження становлять: положення наукових теорій і концепцій щодо специфіки соціокультурного простору в царині філософії (В. Буяшенко, Н. Дуліна, О. Єстрина, Т. Кучинська, Є. Ліствіна, Л. Сілкіна, І. Туліганова, О. Шакірова та ін.), соціології (К. Демерле, Б. Мосальов, В. Суртаєв та ін.), культурології (В. Бенін, І. Колінько, О. Кравченко, Н. Крилова, В. Шейко та ін.), педагогіки (Б. Гершунський, З. Количева, Ю. Мануйлов, С. Слінкін, Є. Титова та ін.); фундаментальні положення теорії діалогу культур (М. Бахтін, В. Біблер, Ю. Лотман); праці з проблем міжкультурної комунікації (Дж. Беррі, Є. Верещагін, Т. Грушевицька, О. Гуренко, В. Костомаров, Д. Мацумото, К. Оберг, О. Садохін, Л. Самовар, С. Тер-Мінасова, Г. Трегер, Г. Тріандіс, Е. Холл, Г. Хофштеде та ін.); теоретичні засади дослідження феномену „освітнє середовище”, зокрема його психологічні (Л. Виготський, Д. Ельконін, С. Рубінштейн); педагогічні (М. Іорданський, С. Шацький, В. Шульгін); соціальні (О. Асмолов, І. Кон, Ю. Мануйлов, А. Мудрик, Л. Новикова, Л. Селіванова, В. Ясвін); соціокультурні (С. Бондарева, Л. Буєва, І. Відт, О. Запесоцький, Л. Коган, Н. Крилова, Л. Круглова, Л. Михайлова, О. Туріна, Т. Тюльпа, Т. Федорченко, А. Шафікова) аспекти; теоретико-методичні положення дослідження освітнього середовища вищого навчального закладу (Є. Бондаревська, Л. Бельковець, А. Веряєва, В. Докучаєва,

Д. Іванов, Т. Ісаєва, А. Мазуренко, Т. Менг, В. Козирев, А. Рубанік, В. Слободчиков, І. Шалаєв та ін.); інформаційно-освітнього середовища (А. Абросімов, Є. Зайцева, Т. Єременко, К. Кречетников, Н. Мойсеєнко, Л. Панченко та ін.); наукові положення щодо особливостей соціалізації та соціального виховання (О. Безпалько, В. Бочарова, Т. Василькова, Ю. Василькова, М. Галагузова, Н. Голованова, Н. Заверико, І. Зверєва, А. Капська, Л. Коваль, Н. Лавриченко, С. Литвиненко, Н. Максимовська, Л. Міщик, А. Мудрик, С. Омельченко, В. Поліщук, О. Рассказова, А. Рижанова, С. Савченко, Н. Сейко, С. Харченко, С. Хлебик та ін.); соціального розвитку студентів (Л. Аза, Б. Ананьєв, А. Алексюк, К. Астахова, Ю. Богинська, Н. Волкова, А. Лякішева, Н. Максимовська, С. Омельченко, А. Рижанова, С. Савченко, С. Харченко, В. Штифурак та ін.); дослідження соціальності як результату соціального виховання (М. Галагузова, Н. Лавриченко, Н. Максимовська, Л. Мардахаєв, А. Мудрик, В. Нікітін, О. Рассказова, А. Рижанова, С. Савченко, С. Харченко та ін.); концептуальні положення теорії та практики соціально-педагогічного супроводу як виду соціально-педагогічної діяльності (С. Беличева, О. Белінська, М. Бітянова, Ю. Богинська, В. Бочарова, Б. Вульфів, О. Газман, М. Галагузова, І. Липський, Л. Мардахаєв, А. Мудрик, Н. Нікітіна, І. Рогальська, М. Рожков, А. Тімонін, С. Шацький та ін.); наукові дослідження основних проблем іноземних студентів (Н. Булгакова, В. Головка, І. Гребенникова, В. Гуменюк, Дін Сінь, О. Євдокімова, І. Зозуля, Л. Карасу, Т. Кіящук, Н. Маяцька, І. Мельничук, О. Митрофанова, В. Логінова, Ю. Пассов, Л. Рибаченко, І. Семененко, О. Суригін, Н. Ушакова, І. Шолохов, О. Щукін, Т. Язвінська та ін.).

Для вирішення зазначених завдань використано такі **методи дослідження**: *теоретичні* – аналіз та систематизація наукових праць з метою розкриття сутності, структури та визначення специфіки соціалізації студентів у сучасному соціокультурному просторі в умовах розвитку інформаційного суспільства, особливостей освітньо-культурного середовища ВНЗ та його впливу на процес соціалізації студентської молоді; теоретичне узагальнення наукових розвідок для з'ясування особливостей іноземних студентів як специфічної соціально-демографічної та психовікової групи та визначення особливостей процесу їхньої соціалізації в освітньо-культурному середовищі вищого навчального закладу; аналіз, синтез, узагальнення, систематизація наукових положень для розробки концепції соціалізації іноземних студентів в освітньо-культурному середовищі вищого навчального закладу та визначення теоретичних і методичних засад соціально-педагогічного супроводу соціалізації іноземних студентів в освітньо-культурному середовищі вищого навчального закладу в умовах інформаційного суспільства; моделювання – для розробки структурно-функціональної моделі соціально-педагогічного супроводу соціалізації іноземних студентів в освітньо-культурному середовищі ВНЗ; *емпіричні*: анкетування, бесіда, інтерв'ювання, аналіз документації щодо організації освітнього процесу іноземних студентів, включене спостереження для діагностування рівня розвитку соціальності іноземних студентів до й після дослідно-експериментальної роботи та виявлення впливу освітньо-культурного середовища ВНЗ на досліджуваний процес; соціально-педа-

гогічний експеримент для перевірки ефективності обґрунтованого та розробленого соціально-педагогічного супроводу соціалізації іноземних студентів в освітньо-культурному середовищі ВНЗ; *методи математичної статистики* з метою визначення статистичної значущості отриманих результатів дослідження.

Наукова новизна й теоретичне значення отриманих результатів дослідження полягають у тому, що *вперше*:

науково обґрунтовано *теоретичні засади* соціально-педагогічного супроводу соціалізації іноземних студентів в освітньо-культурному середовищі вищого навчального закладу України, що полягають у:

– визначенні специфіки процесу соціалізації іноземних студентів у соціокультурному просторі інформаційного суспільства, яка відбувається протягом усього періоду навчання у формі акультурації та має міжкультурний і професійний аспекти;

– обґрунтуванні освітнього середовища вищого навчального закладу в інформаційному суспільстві як освітньо-культурного для іноземних студентів та виокремленні таких його структурних елементів: крос-культурний, організаційно-технологічний, навчально-професійний, соціально-виховний;

– обґрунтуванні міжкультурного та соціально-професійного складників соціальності як результату керованої соціалізації – соціально-педагогічного супроводу – іноземних студентів та її рівнів (креативний, продуктивний, репродуктивний);

– визначенні поняття соціально-педагогічного супроводу соціалізації іноземних студентів як виду соціально-педагогічної діяльності протягом усього періоду їхнього навчання, спрямованого на соціально-педагогічний захист на етапі соціальної адаптації, соціально-педагогічну допомогу на етапі соціальної інтеграції та соціально-педагогічну підтримку на етапі соціальної індивідуалізації в процесі акультурації через взаємодію супроводжуваного (об'єкти супроводу) із супроводжуючим (суб'єкти супроводу) та координацію соціально-виховних впливів освітньо-культурного середовища вищого навчального закладу й соціокультурного простору країни навчання;

– обґрунтуванні структурно-функціональної моделі означеного супроводу, спрямованої на організацію координації соціально-виховних впливів освітньо-культурного середовища вищого навчального закладу та соціокультурного простору України щодо розвитку міжкультурного та соціально-професійного складників соціальності іноземних студентів, забезпечення їхнього самовиховання, самоактуалізації та професійної самореалізації, на розкриття взаємозв'язку між компонентами такого супроводу, представлення способів його функціонування;

теоретично обґрунтовано *методичні засади* соціально-педагогічного супроводу соціалізації іноземних студентів, які полягають у:

– врахуванні чинників та соціально-виховних умов ефективності цього супроводу;

– обґрунтуванні змісту, форм, методів та напрямів діяльності Центру міжкультурної комунікації та соціальної інтеграції іноземних студентів як осередку діяльності координаційної групи, що реалізує супровід;

– обґрунтуванні методів і форм соціально-педагогічної діяльності з представниками освітньо-культурного середовища ВНЗ (інтернет-збори, інтернет-опитування тощо) щодо підвищення ефективності соціалізації іноземних студентів;

– визначенні форм реалізації координаційних зв'язків із представниками соціокультурного простору України (інтернет-обговорення, інтернет-конференції, фестивалі тощо);

– застосуванні форм і методів соціокультурної діяльності (віртуальні екскурсії, віртуальні виставки, культурні асимілятори тощо) з іноземними студентами, спрямованої на розвиток міжкультурного складника їхньої соціальності, та соціально-професійної підготовки (віртуальні знайомства з майбутньою професією, інтернет-конференції, вебінари тощо), зорієнтованої на розвиток соціально-професійного її складника;

набули подальшого розвитку наукові уявлення про соціалізацію студентської молоді в соціокультурному просторі інформаційного суспільства; освітнє середовище ВНЗ як чинник соціалізації студентів; соціально-педагогічний супровід як вид соціально-педагогічної діяльності щодо соціалізації студентів у соціокультурному просторі України;

удосконалено зміст та напрями соціально-педагогічної діяльності щодо соціалізації студентської молоді; методи та форми реалізації соціально-педагогічного супроводу.

Практичне значення дослідження полягає в реалізації соціально-педагогічного супроводу соціалізації іноземних студентів в освітньо-культурному середовищі вищих навчальних закладів України; організації при органах студентського самоврядування Центру міжкультурної комунікації та соціальної інтеграції іноземних студентів; розробці рекомендацій щодо вдосконалення соціально-виховної діяльності структурних підрозділів вищих навчальних закладів, які відповідають за підготовку іноземних студентів; розробці програми та методичних рекомендацій проведення семінарів з проблематики соціалізації іноземних студентів для представників адміністрації, керівників структурних підрозділів, які відповідають за організацію освітнього процесу з іноземними студентами, кураторів академічних груп, викладачів, бібліотекарів, працівників гуртожитків, представників органів студентського самоврядування; розробці циклу навчальних відеофільмів етнокультурного змісту „Україна очима іноземних студентів”: „Екскурсія Харковом”, „Українська мова: перші кроки”, „Українська народна архітектура”, „Душа, віддана танцю (нарис-портрет про народного артиста України Бориса Колногузенка)”, „Україна – Китай: діалог культур”, „З мелодією в серці (нарис-портрет про заслуженого діяча мистецтв України Віру Осадчу)”, „І на тім рушничкові...”, „Українська писанка”, „Українське національне вбрання”, спрямованих на підвищення ефективності процесу соціалізації іноземних студентів.

Результати дослідження можуть бути **використані** в освітньому процесі закладів вищої освіти різних рівнів та галузевих спрямувань з метою соціалізації студентської молоді; під час розробки та впровадження науково-методичного забезпечення соціально-педагогічної підтримки студентів в умовах вишу; викладачами вищих навчальних закладів у виховній роботі зі студентами; у процесі

фахової підготовки магістрів педагогічних спеціальностей, а також у розробці концепції інтернаціоналізації вищої освіти України.

Результати дослідження **впроваджено** в освітній процес закладів вищої освіти, які здійснюють професійну підготовку іноземних студентів, зокрема Харківської державної академії культури (довідка про впровадження № 01-03-98 від 09.02.2017 р.); Харківської державної академії дизайну і мистецтв (довідка про впровадження № I-07 від 06.02.2017 р.); Харківського національного аграрного університету ім. В. В. Докучаєва (довідка про впровадження № 705/01-21 від 07.06.2016 р.); Полтавської державної аграрної академії (довідка про впровадження № 01-06/62 від 11.07.2016 р.); Харківського національного педагогічного університету ім. Г. С. Сковороди (довідка про впровадження № 01/10-113 від 08.02.2017 р.); Української інженерно-педагогічної академії (довідка про впровадження № 101-29-17 від 17.05.2017 р.); Харківського національного автомобільно-дорожнього університету (довідка про впровадження № 9039/64 від 27.01.2016 р.); Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова (довідка про впровадження № 02-01-2114 від 10.10.2017 р.); Харківського університету харчування та торгівлі (довідка про впровадження № 989/16 від 29.12.2016 р.); Харківського національного економічного університету імені С. Кузнеця (довідка про впровадження № 17/86-02-37 від 23.02.2017 р.).

Особистий внесок автора в роботах, опублікованих у співавторстві, полягає: у характеристиці традицій та особливостей професійної підготовки іноземних студентів, шляхів їхнього професійного становлення та творчої самореалізації в Харківській державній академії культури (у співавторстві з О. Єрошенко); визначенні мети та завдань розробки навчальних посібників для роботи з відеофільмами, а також структури занять та методики роботи з відеофільмами в процесі мовної підготовки іноземних студентів (у співавторстві О. Сухоруковою); розкритті змісту та методики впровадження спецкурсу з соціалізації іноземних студентів (у співавторстві з Т. Брагіною); висвітленні сутності акультурації іноземних студентів (у співавторстві з Ю. Брагіним, Т. Брагіною); розробці методики використання аудіовізуальних текстів під час мовної підготовки та з'ясуванні ролі етнокультурологічного складника їхнього змісту в процесі соціокультурної адаптації іноземних студентів (у співавторстві з О. Сухоруковою).

Апробація результатів дисертації. Основні теоретичні та практичні результати дослідження висвітлено в доповідях і повідомленнях на наукових конференціях різного рівня: *Міжнародних* – „Мова і спеціальність: актуальні проблеми навчання іноземців у вищому навчальному закладі” (Харків, 2010, 2015), „Культурологія та соціальні комунікації: інноваційні стратегії розвитку” (Харків, 2011, 2012, 2015, 2016), „Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі: міжпредметні зв'язки” (Харків, 2013); „Science and Education in Australia, America and Eurasia: Fundamental and Applied Science” (Австралія, Мельбурн, 2014), „Проблеми і перспективи мовної підготовки іноземних студентів” (Харків, 2014 – 2016), „Актуальні наукові дослідження в сучасному світі” (Переяслав-Хмельницький, 2015), „Когнітивні та емоційно-поведінкові фактори повноцінного функціонування людини: культурно-історичний підхід” (Харків,

2015), „Актуальні питання освіти і науки” (Харків, 2015, 2016), „Інноваційний розвиток вищої освіти: глобальний та національний виміри змін” (Суми, 2016), „Актуальні дослідження в соціальній сфері” (Одеса, 2016), „Освіта і доля нації: філософія і педагогіка миру в Україні та сучасному світі” (Харків, 2016), „Theoretical and Applied Researches in the Field of Pedagogy, Psychology and social Sciences” (Польща, Кельце, 2016), „Inovativny vyzkum v oblasti vzdelávania a sociálnej práce” (Словенія, Сладковичово, 2017); *Всеукраїнських* – „Соціальний педагог – спеціаліст із соціального виховання” (Харків, 2011), „Теорія і практика соціального виховання: соціальна суб’єктність, активність та відповідальність” (Харків, 2014), „Соціально-педагогічна діяльність у сфері дозвілля: проблеми та перспективи” (Харків, 2014, 2016), „Підготовка соціального педагога на засадах партнерства” (Харків, 2015), „Історичні, філософські, мовні і методологічні тенденції розвитку сучасної освіти” (Харків, 2015), „Дистанційне навчання – старт із сьогодення в майбутнє” (Харків, 2016), „Соціальний педагог у територіальній громаді” (Запоріжжя, 2016). Результати дисертації обговорювалися на засіданнях кафедри соціальної педагогіки Харківської державної академії культури.

Публікації. Основні результати дослідження висвітлено в 55 публікаціях (із них 46 – одноосібні), зокрема: 1 монографії, 25 статтях у наукових фахових виданнях України та інших держав, з яких 4 статті в періодичних закордонних виданнях та 5 у виданнях, включених до міжнародних наукометричних баз.

Кандидатська дисертація на тему „Факультативний курс „Вступ до слов’янських мов ” як засіб підвищення рівня мовної компетенції учнів старших класів” за спеціальністю 13.00.02 – теорія і методика навчання (російська мова) захищена в Південноукраїнському державному педагогічному університеті ім. К. Д. Ушинського (м. Одеса) в 1998 році. Її матеріали в тексті докторської дисертації не використовувалися.

Структура й обсяг дисертації. Дисертація складається з переліку умовних позначень, вступу, чотирьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел (971 джерело, з них 42 іноземною мовою), 18 додатків на 142 сторінках (окремим томом). Дисертація містить 3 таблиці, 21 рисунок. Загальний обсяг дисертації – 683 сторінки, з них – 408 сторінок основного тексту.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність обраної теми; визначено об’єкт, предмет, мету, завдання, методи дослідження, його методологічні та теоретичні засади; представлено концепцію дослідження; розкрито наукову новизну й практичне значення дисертаційної роботи: наведено відомості про апробацію та впровадження одержаних результатів, структуру й обсяг роботи.

У першому розділі – „**Методологічні засади соціалізації іноземних студентів у соціокультурному просторі інформаційного суспільства**” – представлено методологічні засади дослідження проблеми соціалізації іноземних студентів, які ґрунтуються на вивченні особливостей процесу соціалізації особистості в соціокультурному просторі інформаційного суспільства, специфіки соціа-

лізації студентів у цьому просторі, виявленні особливостей іноземних студентів як об'єкта соціалізаційних впливів у соціокультурному просторі сучасної України.

Дослідження в царині соціального та культурного складників феномену простору зумовили виникнення поняття „соціокультурний простір”, який вивчають філософи (В. Буяшенко, Н. Дуліна, О. Єстрина, Т. Кучинська, Є. Ліствіна, Л. Сілкіна, І. Туліганова, О. Шакірова та ін.), соціологи (К. Демерле, Б. Мосальов, В. Суртаєв та ін.), культурологи (В. Бенін, І. Колінько, О. Кравченко, Н. Крилова, Н. Романова, В. Шейко та ін.), педагоги (З. Количева, Ю. Мануйлов, Є. Ненахова, С. Слінкін та ін.).

Виявлено, що соціокультурний простір в умовах інформаційного суспільства характеризується такими ознаками: розмитість кордонів, зміна вимог соціуму до сутнісних якостей особистості, актуалізація проблем виживання людства, гостра необхідність філософського переосмислення людиною власного буття, свого місця в суспільстві та ролі культури в збереженні соціуму, глобалізація культури на всіх її рівнях через інтеграцію національних культур в єдину світову, універсалізація культурних цінностей; віртуалізація різних сфер людського існування.

Віртуалізація соціокультурного простору інформаційної доби на думку широкого кола дослідників (Є. Баткаєва, В. Гасилін, І. Грибов, Д. Іванов, Т. Лопатинська, Д. Лур'є, В. Сілаєва, Л. Тягунова, В. Черникова та ін.) відкриває нові можливості для соціалізації через необмеженість комунікації та обміну інформацією представників різних культур, але, водночас, має негативні впливи на соціальне становлення особистості (комп'ютерна залежність, кібертретирування, інформаційне маніпулювання свідомістю, кіберзлочинність тощо), що змінює соціалізаційні процеси докорінно.

На підставі аналізу досліджень впливу віртуальної реальності на процес соціалізації (О. Петрунько, В. Плешаков, А. Рижанова, А. Селевко, А. Тадаєва, А. Черемісін та ін.) з'ясовано, що традиційне розуміння соціалізації як входження людини в соціум через його соціальні зв'язки та інтеграцію в різні типи спільнот, засвоєння (адаптація), відтворення (інтеграція) і розвиток (індивідуалізація) нею як соціальним суб'єктом культури соціуму в процесі стихійного та цілеспрямованого долучення до системи нових суспільних відносин і залежностей набуває особливостей, зумовлених сутнісними характеристиками соціокультурного простору інформаційного суспільства. Ці особливості полягають у тому, що: освоєння віртуальної реальності, яка змінює канали передачі соціального досвіду, трансформує соціалізаційні можливості людини, змінює способи її творчої самореалізації (людина стає не лише пасивним споживачем інформації, а може сама обирати й продукувати необхідну їй інформацію та транслювати її всім, зазнає в процесі комунікації неконтрольованих впливів віртуальних спільнот, не завжди позитивних); зростає відповідальність людини за власну поведінку та процеси, які відбуваються в суспільстві, відповідно, посилюється значення самовиховання, самоконтролю особистості, акцентується увага на розвитку особистістю (як соціальним суб'єктом) культури соціуму, яка відіграє все більшу роль у соціалізації; посилюється значення освіти, зокрема вищої, як провідного агента

реалізації соціально контрольованої соціалізації молоді; актуалізується медіа-соціалізація, зокрема її кіберскладник, що особливо стосується студентства.

Соціальні риси, що вирізняють студентів серед молоді, досліджено в працях широкого кола науковців. Так, у роботах В. Астахової, Б. Нагорного, Н. Паніної, Є. Подольської, М. Руткевич та ін. розкрито соціальну динаміку розвитку студентства; А. Маркової, О. Орлова, Л. Фрідмана та ін. – необхідність пошуків сенсу життя; А. Власенко, Н. Головатого, Ю. Колесникова, Б. Рубіна та ін. – мобільність, особливі умови життя; Н. Максимовської, Л. Сокурянської, В. Штифурак та ін. – соціальну суб'єктність студентів. У працях В. Лісовського, С. Савченка та ін. студентство схарактеризовано як резерв інтелігенції; Г. Хоружого – як складник академічної спільноти.

Ученими визначено сутнісні характеристики студентства: тимчасовість статусу; інтенсивну діяльність з опанування нових цінностей, норм поведінки, професійних знань, формування професійних якостей та психологічної готовності до майбутньої професійної діяльності; високу загальну інформаційно-технологічну підготовку й пізнавальну мотивацію; широку наукову й загальнокультурну поінформованість; креативність, самостійність, активний інтерес до всього нового; прагнення до самовизначення й самореалізації, творчого самовираження.

Науковці, зокрема М. Бірюкова, О. Жоголева та ін., вказують також негативні риси студентського віку: заперечення ідеалів і традиційних цінностей; пріоритет матеріального достатку над духовно-ціннісними орієнтаціями; перебільшення значущості дозвілля і розваг; нестриманість бажань; скептицизм; цинізм; інтелектуальна байдужість; фаталізм; схильність до невиправданого ризику.

У соціокультурному просторі інформаційного суспільства зростають вимоги соціуму до студентів як соціальної групи молоді. Особливо значущими стають саморозвиток, самовиховання студентів як потенціалу збереження та розвитку суспільства. При цьому змінюється процес соціалізації студентської молоді, її засоби, зміст, роль агентів, зокрема, зменшується значення сім'ї, культурних установ, вищих навчальних закладів і водночас посилюється роль сучасних засобів масової інформації, особливо Інтернету, що відповідно викликає необхідність поступової трансформації форм і методів соціально-виховної діяльності, спрямованої на розвиток соціальності сучасних студентів у ВНЗ.

Ускладнення процесів соціалізації студентів особливо відбиваються на іноземних представниках цієї групи молоді. Питання підготовки іноземних студентів почали активно досліджуватися після Другої світової війни, зокрема вивчалися: різні аспекти їхньої адаптації (А. Керей, О. Клінеберг, Р. Раст, Р. Стіл, Л. Уард, Дж. Хопкінс та ін.); проблеми представників різних країн (А. Анумонье, П. Боурн, Дж. Верофф, Т. Ламбо і А. Недеху та ін.); питання культурної дистанції (І. Бабікер, С. Бочнер, Дж. Елдрідж, А. Фернхем та ін.).

На підставі праць О. Горчакової, А. Гриненко, В. Гуменюка, В. Журавського, О. Ігнатюка, О. Нітенко, Л. Рибаченко, Я. Ромашової, О. Ястремської та ін., які розкрили різні аспекти освітньої міграції в контексті розвитку освітньої системи України, а також з урахуванням положень концепції міжнародного співробітництва в галузі вищої освіти В. Андрущенко, В. Груцяка, М. Згуровського, С. Ніколаєнка,

В. Огнев'юка, М. Степка, Т. Фінікова та ін. визначено, що іноземні студенти в Україні – це особи, які є громадянами інших країн та здобувають вищу освіту в українських вищих навчальних закладах.

Вони формують міжнародний імідж України, зміцнюють її соціокультурні зв'язки та сприяють розвитку міжкультурної толерантності та полікультурності українських громадян, у першу чергу, студентської молоді. Разом з тим привабливість здобуття вищої освіти в Україні для іноземців ускладнюється негативними явищами, які спостерігаються в соціокультурному просторі нашої країни стосовно іноземних студентів: неконтрольований набір іноземних громадян на навчання, низький рівень їхньої базової підготовки; недостатній рівень сформованості толерантного ставлення українських громадян до іноземців, переважання негативної інформації в ЗМІ щодо іноземних студентів. Це зумовлює необхідність посилення уваги до проблем підготовки іноземних студентів, створення в соціокультурному просторі сучасної України сприятливих для цього умов, актуалізує їхню соціалізацію, об'єктом впливів якої вони постають.

Найбільш дослідженими аспектами проблем іноземних студентів є: мовна підготовка (Є. Верещагін, Т. Дементьєва, В. Коломієць, В. Костомаров, І. Кушнір, О. Пальчикова, Ю. Пассов, Н. Ушакова та ін.); особливості їхнього професійного становлення (Н. Булгакова, В. Головка, В. Гуменюк, Лінь Хай, І. Семененко, Цзінь Нань, Чжоу Лі, О. Шарапова та ін.). З'ясовано, що іноземні студенти, які перебувають у соціокультурному просторі України, мають такі самі психовікові та соціальні характеристики, що й вітчизняні студенти, але відрізняються національно-культурними та етнопсихологічними особливостями. На початку свого перебування в Україні іноземні студенти не можуть реалізувати свою соціальну суб'єктність у зв'язку з лінгвістичними, академічними, інформаційними, організаційними, особистісними, соціокультурними проблемами, що постають перед ними, тому є сенс розглядати їх як об'єкт соціалізації. Оскільки українське суспільство зацікавлене в тому, щоб іноземні студенти успішно оволоділи соціальною роллю студента, були спроможними та мали бажання брати активну участь у соціокультурному житті українського соціуму, дотримувалися вимог українського законодавства, засвоювали цінності української культури для успішної життєдіяльності в країні, успішно реалізувати мету свого перебування – здобуття якісної професійної освіти, необхідно, щоб вони перетворювалися на суб'єктів соціалізації. У зв'язку з цим для них особливого значення набуває соціально контрольована соціалізація, яка відбувається у вищому навчальному закладі та сприяє набуттю ними соціальної суб'єктності.

У другому розділі – **„Теоретичні засади соціально-педагогічного супроводу соціалізації іноземних студентів в освітньо-культурному середовищі вищого навчального закладу України”** – схарактеризовано сутність та специфіку соціалізації іноземних студентів, обґрунтовано освітньо-культурне середовище ВНЗ як чинник їхньої соціалізації, доведено роль соціально-педагогічного супроводу в оптимізації цього процесу, що дозволяє визначити його теоретичні засади.

Аналіз наукових розвідок з питань підготовки іноземних студентів засвідчив, що цілісний процес їхньої соціалізації не досліджено. У працях К. Антонової,

Н. Грищенко, І. Зозулі, І. Камари, Л. Мохаммада, І. Ушакової, Т. Фоміної розглянуто лише окремі аспекти цього процесу. Переважно вивчається адаптація іноземних студентів. Так, соціальну, соціокультурну та міжкультурну адаптацію досліджують К. Буракова, А. Борисова, О. Вихрущ-Олексюк, І. Гребенникова, Дін Сінь, Т. Кіяцук, Д. Порох, Сін Чжефу, В. Стрельцова, Ху Жунсі, І. Шолохов, Т. Язвінська та ін. Окремі аспекти акультурації та інкультурації розглядають Л. Асейкіна, Н. Маяцька, Є. Попкова, І. Штеймільлер, Ян Сюйжун та ін.

Доведено, що соціалізація іноземних студентів в Україні, що відбувається в контексті міжкультурної комунікації, набуває характеру акультурації та проходить через традиційні для соціалізації етапи: адаптації (засвоєння), інтеграції (відтворення), індивідуалізації (розвиток) іноземних студентів в умовах українського соціуму та професійної культури ВНЗ у процесі стихійного та цілеспрямованого долучення їх до системи нових суспільних зв'язків і залежностей. Соціалізація іноземних студентів характеризується неоднорідністю залежно від періоду навчання, що зумовлює виокремлення трьох її етапів: соціальної адаптації, соціальної інтеграції та соціальної індивідуалізації.

Кожен з етапів має особливості, що пов'язані з процесами, до яких долучаються іноземні студенти в освітньому середовищі ВНЗ України. При цьому простежується поступове зростання їх суб'єктно-особистісних характеристик, що виявляється в такій динаміці: індивід, який адаптується – суб'єкт предметно-практичної діяльності – суб'єкт соціальної взаємодії – особистість, яка перетворює себе й середовище.

Специфіка соціалізації іноземних студентів в освітньому середовищі ВНЗ України полягає в тому, що вони вже соціалізовані в соціумі рідної країни, а в країні навчання знову зазнають впливу всіх складників соціалізації. Це відбувається в контексті нової, не відомої для них культури, на основі встановлення нових соціальних відносин з представниками інокультурного соціуму, де іноземні студенти не лише зазнають соціалізаційних впливів, а й самі стають агентами соціалізації для представників українського соціокультурного простору, перш за все, для українських студентів.

З урахуванням цього нами виокремлено два аспекти їхньої соціалізації: *міжкультурний* та *професійний*, які взаємопов'язані та взаємозумовлені.

Міжкультурний аспект реалізується в контексті діалогу культур та передбачає активний процес засвоєння, відтворення та розвитку іноземними студентами необхідних для навчання та життєдіяльності в новому освітньому середовищі та соціокультурному просторі соціальних знань, навичок, основних норм соціальної поведінки, системи цінностей інокультурного соціуму.

Професійний аспект реалізується через засвоєння, відтворення й розвиток професійних знань, умінь, навичок, норм майбутньої професійної діяльності, розвиток ціннісного ставлення до професії, усвідомлення її цінності та важливості в соціокультурному просторі рідної країни, що забезпечує формування соціально мобільної, інтегрованої в інокультурний соціум особистості, здатної до успішної самореалізації в соціокультурному просторі і країни навчання, і рідної країни.

Освітнє середовище ВНЗ для іноземних студентів є головним носієм не лише професійної, а й соціокультурної інформації. На підставі аналізу понять „середовище”, „соціальне середовище”, „освітнє середовище” (І. Відт, Я. Довгополова, В. Козирев, К. Кречетников, Н. Крилова, Ю. Мануйлов, Т. Менг, А. Мудрик, С. Рубінштейн, В. Слободчиков, В. Стрельцова, Т. Тюльпа, Ху Жунсі, В. Ясвін та ін.) доведено, що для підвищення ефективності соціалізації іноземних студентів, вирішення проблем їхньої акультурації доцільно розглядати освітнє середовище як освітньо-культурне, *що спрямоване на створення оптимальних умов для професійного становлення й соціокультурного розвитку особистості іноземних студентів у контексті міжкультурної комунікації*, та виокремити такі його структурні елементи: *крос-культурний* (пов'язаний із долученням іноземних студентів до нової культури, забезпеченням міжкультурного аспекту соціалізації), *організаційно-технологічний* (передбачає наявність предметно-просторового побутового оточення, організацію діяльності викладачів та співробітників ВНЗ щодо освітнього процесу іноземних студентів), *навчально-професійний* (здійснення освітнього процесу, розробка й упровадження навчально-методичних матеріалів для іноземних студентів, забезпечення професійного аспекту соціалізації), *соціально-виховний* (координація діяльності зі створення сприятливих умов для професійної й міжкультурної соціалізації іноземних студентів і у ВНЗ, і поза його межами).

Узагальнення теоретичного і практичного досвіду навчання іноземних студентів у соціокультурному просторі України свідчить, що сучасне середовище вищого навчального закладу України як специфічне освітнє середовище та як чинник соціалізації іноземних студентів потребує вдосконалення щодо створення сприятливих умов для їхньої ефективної акультурації в освітньому процесі, що реалізується через упровадження соціально-педагогічного супроводу, спрямованого на посилення позитивних тенденцій соціального розвитку іноземних студентів та нейтралізацію негативних впливів.

Соціально-педагогічний супровід як напрям керованої соціалізації розкрито В. Бочаровою, О. Газманом, М. Галагузовою, І. Ліпським, Л. Мардахаєвим, А. Мудриком, І. Рогальською, М. Рожковим, В. Стрельцовою та ін. Щодо іноземних студентів розглядаються такі аспекти цієї проблеми: педагогічна підтримка (Сін Чжефу), а також різні види супроводу – психологічний (А. Борисова, Дін Сін та ін.), педагогічний (В. Головка, І. Семененко, І. Штеймільер та ін.), психолого-педагогічний (Д. Порох), соціально-психологічний (О. Вихрущ-Олексюк, А. Гладуш, О. Максимчук, Г. Трофімова, В. Філіппов та ін.).

На підставі узагальнення наукового доробку сучасних дослідників поняття *соціально-педагогічний супровід соціалізації іноземних студентів в освітньо-культурному середовищі ВНЗ України* визначено як вид соціально-педагогічної діяльності, який здійснюється протягом усього періоду навчання, спрямований на їхній соціально-педагогічний захист на етапі соціальної адаптації, соціально-педагогічну допомогу на етапі соціальної інтеграції та соціально-педагогічну підтримку на етапі соціальної індивідуалізації у процесі акультурації через взаємодію супроводжуваного (іноземного студента) із супроводжувачем (соціальний педагог, працівник структурного підрозділу, відповідального за

підготовку іноземних студентів, куратор, працівник деканату, викладач або інша особа, яка забезпечує супровід) шляхом координації позитивних зусиль представників освітньо-культурного середовища ВНЗ і соціокультурного простору країни навчання. Результатом такого супроводу є створення оптимальних умов для ефективного розвитку соціальності іноземних студентів.

У третьому розділі – **„Теоретичне обґрунтування моделі соціально-педагогічного супроводу соціалізації іноземних студентів в освітньо-культурному середовищі вищого навчального закладу України”** – здійснено наукове обґрунтування моделі соціально-педагогічного супроводу соціалізації іноземних студентів в освітньо-культурному середовищі вищого навчального закладу України, представлено характеристику її компонентів, обґрунтовано міжкультурний та соціально-професійний складники соціальності студентів, визначено методичні засади такого супроводу.

На основі аналізу наукового доробку О. Безпалько, О. Газмана, М. Галагузової, І. Зверєвої, А. Капської, Н. Максимовської, Ю. Мануйлова, Л. Мардахаєва, А. Мудрика, І. Ліпського, С. Омельченко, О. Рассказової, Л. Рибаченко, А. Рижанової, С. Савченка, Н. Ушакової, С. Харченка, В. Шейка, В. Штифурак, В. Ясвіна та ін. визначено теоретико-методологічні засади моделювання соціально-педагогічного супроводу соціалізації іноземних студентів. Обґрунтовано загальнонаукові підходи (*системний, особистісно-діяльнісний, культурологічний, аксіологічний, акмеологічний, середовищний, компетентнісний*) як методологічне підґрунтя моделювання соціально-педагогічного супроводу соціалізації іноземних студентів в освітньо-культурному середовищі ВНЗ України та принципи: *загальні соціально-педагогічні* (гуманістичної спрямованості, інтеграції, гармонізації соціального та індивідуального); *спеціальні* (інформативності, культуровідповідності, соціальної активності й суб'єктності; неперервності, комплексності щодо забезпечення соціально-педагогічного супроводу); *специфічні* (діалогу культур і продуктивної міжкультурної взаємодії; толерантності).

Доведено, що *соціальність іноземних студентів є результатом соціально-педагогічного супроводу їхньої соціалізації*, який визначає рівень входження іноземного студента в новий професійний та культурний соціум: прийняття й засвоєння його цінностей, навіть якщо вони відрізняються від цінностей рідної країни (*репродуктивний рівень*); організація життєдіяльності відповідно до наявних у цьому соціуму норм, традицій, правил, відтворення яких у соціальній міжкультурній взаємодії відбувається зі збереженням власної етнокультурної ідентичності (*продуктивний рівень*); розвиток засвоєних норм, традицій, правил поведінки в інокультурному соціумі шляхом реалізації власних соціокультурних проєктів із привнесенням особистісного світобачення, розуміння їх у контексті діалогу культур (*креативний рівень*).

Розвиток соціальності іноземних студентів у процесі гармонійної соціалізації в освітньо-культурному середовищі ВНЗ полягає в набутті здатності до ефективної соціальної взаємодії в умовах нетрадиційного освітньо-культурного середовища та соціокультурного простору України, реалізації професійної діяльності в соціокультурному просторі інформаційного суспільства, що забезпечує їхнє

самовдосконалення та самореалізацію як полікультурних особистостей та конкурентоспроможних професіоналів.

Обґрунтовано структуру соціальності іноземних студентів у сукупності двох складників – *міжкультурного*, зумовленого їхніми етнопсихологічними та національно-культурними особливостями, та *соціально-професійного* – їхньою належністю до соціальної групи студентства та її специфікою. Визначено критерії розвитку соціальності за цими складниками: *когнітивно-інформаційний* (зумовлений характеристиками інформаційного суспільства, передбачає з'ясування рівня розуміння іноземними студентами змісту власних соціальних якостей, усвідомлення норм поведінки в освітньо-культурному середовищі ВНЗ та соціокультурному просторі України, а також власних соціально-професійних потреб, проблем та особливостей), *мотиваційно-ціннісний* (віддзеркалює основні мотиви та ціннісні орієнтації), *емоційно-вольовий* (пов'язаний із емоційними переживаннями й усвідомленням вимог нетрадиційного освітньо-культурного середовища та соціокультурного простору України щодо здатності реалізовувати навчально-професійну та соціокультурну діяльність), *поведінковий* (пов'язаний із реалізацією соціальної активності, умінням спілкуватися із представниками освітньо-культурного середовища та соціокультурного простору України, обстоювати власну позицію, узгоджувати дії, відповідати за виконання дорученої справи).

Визначені критерії були схарактеризовані через сукупність відповідних показників: *когнітивно-інформаційний* (знання іноземних студентів про: себе як представників певної етнічної групи в новому освітньо-культурному середовищі ВНЗ та в соціокультурному просторі України; норми поведінки в освітньо-культурному середовищі ВНЗ України; традиції, звичаї, норми поведінки в українській культурі та соціумі; себе як суб'єкта навчально-професійної діяльності в освітньо-культурному середовищі ВНЗ України); *мотиваційно-ціннісний* (ціннісне ставлення до себе, свого місця в освітньо-культурному середовищі ВНЗ та мови навчання і спілкування; наявність мотивації до навчання та професійного становлення, отримання соціально-особистісного досвіду в освітньо-культурному середовищі ВНЗ України; наявність соціальної вмотивованості до міжособистісного спілкування в освітньо-культурному середовищі ВНЗ; ціннісне ставлення до української культури та соціуму); *емоційно-вольовий* (позитивне сприйняття нового соціально-особистісного досвіду в освітньо-культурному середовищі ВНЗ та позитивне ставлення до обраної професії; вольова готовність до виконання навчально-професійних завдань в освітньо-культурному середовищі ВНЗ; емоційна комфортність в освітньо-культурному середовищі ВНЗ; ступінь вираженості „культурного шоку”); *поведінковий* (свідома самоорганізація життєвого шляху; активність щодо виконання навчально-професійних завдань і набуття соціально-особистісного досвіду в освітньо-культурному середовищі ВНЗ; міжетнічна та міжкультурна толерантність; активність засвоєння традицій, звичаїв, норм української культури та творча самореалізація в українській культурі).

Кожному з виокремлених *етапів соціалізації іноземних студентів* відповідає певний якісний рівень розвитку соціальності: етапу *соціальної адаптації* – репродуктивний рівень (визначається як крос-культурна грамотність, показником

якої є засвоєння знань про традиції та цінності української культури, розуміння мови, звичаїв, психології українців; соціально-професійна грамотність – засвоєння інформації про майбутню професію та професійну діяльність відповідно до отриманого фаху, формування розуміння соціальної специфіки майбутньої професії); етапу *соціальної інтеграції* – продуктивний рівень (визначається як міжкультурна компетентність – готовність, уміння, навички відтворення засвоєних норм, правил поведінки, традицій та звичаїв українців у процесі соціальних відносин у інокультурному соціумі та соціально-професійна компетентність – позитивне ставлення до майбутньої професії, здобуття нових знань про професію та професійну діяльність, відтворення професійних якостей, умінь, навичок, які дозволять успішно реалізуватися на сучасному ринку праці, сформованість ціннісного ставлення до отримуваної професії); етапу *соціальної індивідуалізації* – креативний рівень (визначається як міжетнічна культура, показником якої є розвиток засвоєних соціальних цінностей, сформованих соціальних якостей, норм і правил соціальної поведінки в інокультурному соціумі шляхом самореалізації у процесі соціальної творчості в контексті діалогу культур, та соціально-професійна культура – початок побудови кар'єрної траєкторії іноземного студента як фахівця, розвиток професійної Я-концепції, усвідомлення цінності отримуваної професії в соціокультурному просторі інформаційного суспільства).

Обґрунтована *структурно-функціональна модель* соціально-педагогічного супроводу соціалізації іноземних студентів в освітньо-культурному середовищі ВНЗ фіксує загальні та специфічні характеристики соціально-виховної діяльності у ВНЗ, спрямованої на забезпечення продуктивного розвитку міжкультурного та соціально-професійного складників соціальності іноземних студентів у процесі їхньої акультурації в освітньо-культурному середовищі ВНЗ, дозволяє спрогнозувати трансформацію соціальності, визначити стратегію й тактику подальших дій щодо підвищення ефективності соціалізації цих студентів, відобразити склад, ієрархію компонентів супроводу, розкрити взаємозв'язок між ними, представити способи його функціонування.

Структурно-функціональна модель соціально-педагогічного супроводу соціалізації іноземних студентів в освітньо-культурному середовищі ВНЗ України характеризується єдністю таких компонентів: *суб'єкт-об'єктний* (суб'єкти й об'єкти супроводу); *концептуально-цільовий* (мета, методологічні підходи, принципи, нормативно-правова база перебування й навчання іноземних студентів в Україні, соціально-виховні умови, чинники); *середовищний* (структура освітньо-культурного середовища ВНЗ, у якому відбувається супровід); *змістовно-технологічний* (зміст, напрями супроводу, етапи, форми й методи роботи), *результативний* (критерії, показники та рівні сформованості соціальності іноземних студентів).

Метою соціально-педагогічного супроводу соціалізації іноземних студентів є підвищення ефективності цього процесу, а результатом – розвиток їхньої соціальності (міжкультурного та соціально-професійного складників) у нетрадиційному освітньо-культурному середовищі ВНЗ України.

На рис. 1 наведено структурно-функціональну модель соціально-педагогічного супроводу соціалізації іноземних студентів.

Методичними засадами соціально-педагогічного супроводу соціалізації іноземних студентів є: обґрунтування *чинників* (*зовнішні* – рівень підготовки суб'єктів до реалізації соціально-педагогічного супроводу; соціокультурні цінності нового соціуму; *внутрішньоособистісні* – мотивація й ціннісне ставлення до освітнього процесу та соціокультурної діяльності; рівень мовної підготовки; усвідомлення необхідності в саморозвитку та самореалізації; ступінь довіри іноземних студентів до викладачів та адміністрації ВНЗ; *групові* – національно-культурні та етнопсихологічні особливості іноземних студентів) та *соціально-виховних умов* (удосконалення освітнього середовища ВНЗ, перетворення його на освітньо-культурне, сприятливе для акультурації іноземних студентів; забезпечення соціокультурного партнерства через соціально-педагогічну координацію впливів агентів соціалізації іноземних студентів (представників освітньо-культурного середовища ВНЗ та соціокультурного простору України); долучення іноземних студентів до українських національно-культурних традицій у взаємозалежності із професійними цінностями в умовах інформаційного суспільства для забезпечення взаєморозвитку їхньої міжкультурної та соціально-професійної компетентності, формування міжетнічної та соціально-професійної культури); обґрунтування *змісту, форм, методів та напрямів діяльності* Центру міжкультурної комунікації та соціальної інтеграції іноземних студентів як осередку діяльності координаційної групи, що реалізує супровід; обґрунтування *методів і форм соціально-педагогічної діяльності* з представниками освітньо-культурного середовища; визначення *форм координаційних зв'язків* із представниками соціокультурного простору України; обґрунтування *форм і методів соціокультурної та соціально-професійної діяльності*, спрямованої на розвиток міжкультурного та соціально-професійного складників соціальності іноземних студентів.

Соціально-педагогічний супровід соціалізації іноземних студентів, відповідно до його змісту, реалізується за двома *напрямами*:

перший – опосередкований через удосконалення освітньо-культурного середовища ВНЗ України щодо створення соціально-виховних умов, сприятливих для соціалізації іноземних студентів;

другий – безпосередня робота з іноземними студентами щодо підвищення ефективності їхньої соціалізації, де виокремлюємо такі етапи: *адаптаційно-мотиваційний* (збігається із соціальною адаптацією, передбачає подолання „культурного шоку”, пристосування іноземних студентів до умов нетрадиційного для них освітньо-культурного середовища, до вимог української вищої освіти в процесі соціально-педагогічного захисту цих студентів); *інтеграційно-діяльнісний* (збігається із соціальною інтеграцією, реалізується в процесі соціально-педагогічної допомоги через активне залучення іноземних студентів до соціокультурної діяльності, розвиток соціокультурної та професійної сфер комунікації);

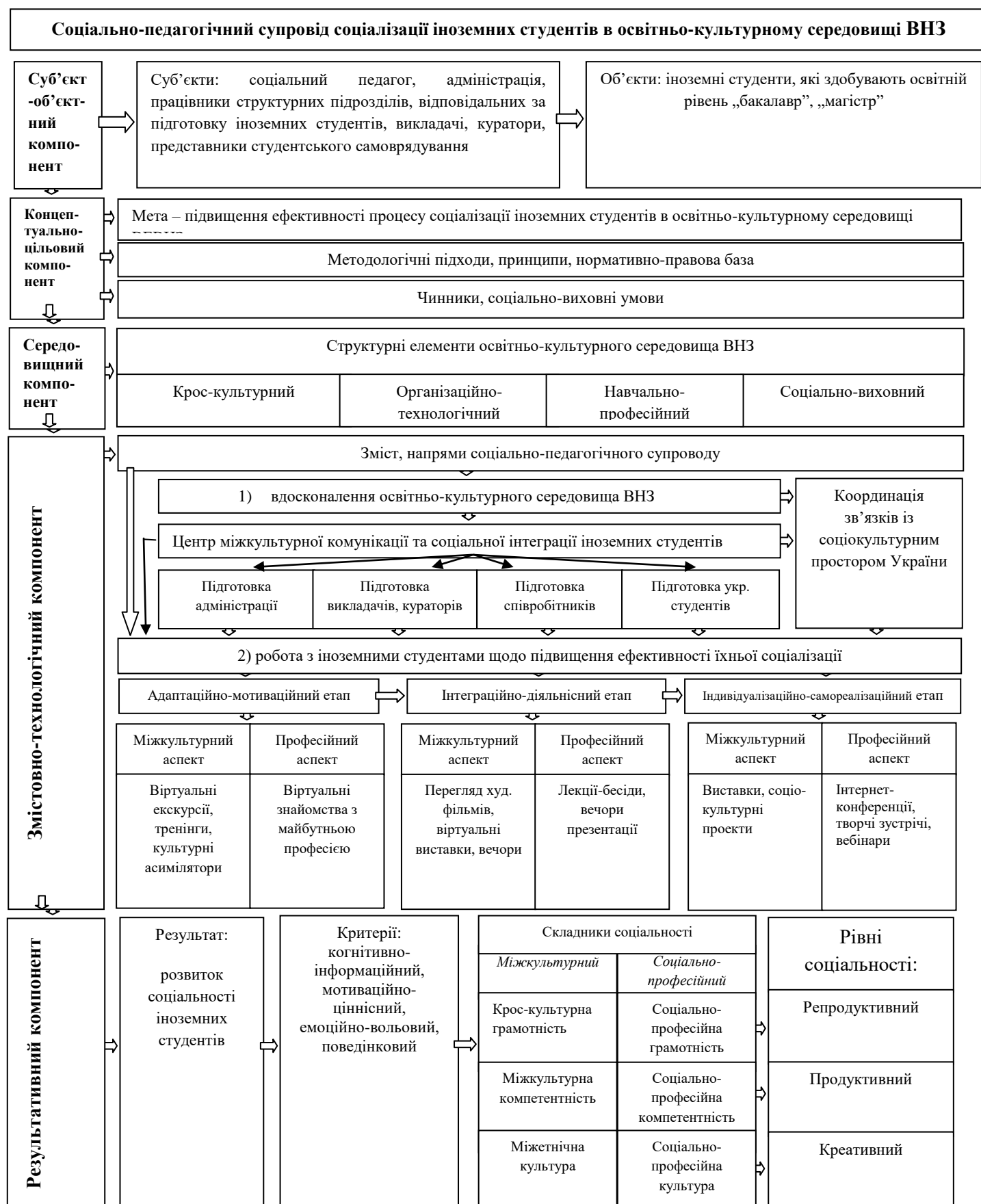

Рис. 1. Структурно-функціональна модель соціально-педагогічного супроводу соціалізації іноземних студентів в освітньо-культурному середовищі ВНЗ

індивідуалізаційно-самореалізаційний (відповідає етапу соціальної індивідуалізації, спрямований на реалізацію в процесі соціально-педагогічної підтримки активної соціальної позиції іноземних студентів у навчально-професійній та соціокультурній діяльності, надання можливості для самореалізації особистісного творчого потенціалу через створення власного інтелектуального продукту та перші спроби професійної самореалізації), які передбачають упровадження соціально-педагогічного супроводу шляхом застосування різних методів та форм.

У четвертому розділі – **„Упровадження соціально-педагогічного супроводу соціалізації іноземних студентів в освітньо-культурному середовищі вищого навчального закладу України”** – висвітлено аналіз актуального стану соціалізації іноземних студентів в освітньо-культурному середовищі ВНЗ України, реалізацію соціально-педагогічного супроводу цього процесу та оцінку його ефективності.

Дослідно-експериментальна робота проводилася в десяти закладах вищої освіти України різного галузевого спрямування, зокрема: культурно-мистецького (Харківська державна академія культури (ХДАК), Харківська державна академія дизайну і мистецтв (ХДАДМ)); аграрного (Харківський національний аграрний університет (ХНАУ) ім. В.В. Докучаєва, Полтавська державна аграрна академія (ПДАА)); педагогічного (Харківський національний педагогічний університет (ХНПУ) імені Г.С. Сковороди, Українська інженерно-педагогічна академія м. Харків (УПА)); інженерно-технічного (Харківський національний автомобільно-дорожній університет (ХНАДУ), Одеський національний університет (ОНУ) імені І.І. Мечникова, зокрема інженерно-технічні спеціальності); економічного (Харківський державний університет харчування та торгівлі (ХДУХТ), Харківський національний економічний університет (ХНЕУ) імені С. Кузнеця).

Результати діагностики освітньо-культурного середовища закладів вищої освіти, залучених до експерименту, довели актуальність упровадження обґрунтованого та розробленого соціально-педагогічного супроводу соціалізації іноземних студентів, спрямованого на вдосконалення освітньо-культурного середовища ВНЗ з метою забезпечення ефективності соціалізації іноземних студентів. Шляхом бесід, інтерв'ювання, анкетування різних груп респондентів, вивчення документації, включеного спостереження визначено недостатньо ефективну реалізацію соціального виховання іноземних студентів, що зумовлено, передусім, відсутністю посад соціальних педагогів у структурних підрозділах, які відповідають за освітньо-виховну роботу з іноземними студентами, а також з невідповідністю потенційних суб'єктів соціально-педагогічного супроводу до його реалізації. Актуальність зазначеного особливо загострюється в інформаційному суспільстві, що вимагає посилення уваги до соціального самовиховання, самовдосконалення, самоактуалізації особистості.

Діагностика вихідного рівня розвитку соціальності іноземних студентів як основного показника ефективності соціально-педагогічного супроводу підтвердила необхідність упровадження соціально-педагогічного супроводу з метою підвищення рівня їхньої соціальності, оскільки засвідчила, що за всіма

критеріями переважна більшість іноземних студентів – 541 особа (78,97%) мала репродуктивний рівень розвитку соціальності; 127 осіб (18,54%) – продуктивний рівень і 17 осіб (2,49%) – креативний.

Відповідно до спрямування та організації освітньо-культурного середовища була визначена *провідна соціально-виховна ідея* кожного ВНЗ, залученого до дослідно-експериментальної роботи: у ХДАК – роль культури та мистецтва в соціальному становленні особистості; у ХНПУ ім. Г.С. Сковороди – специфіка національних освітніх систем у соціальному становленні особистості; у ХНАУ ім. В.В. Докучаєва – екологічні проблеми та проблеми забезпечення продовольством у процесі соціального виховання; у ХНАДУ – соціально-виховні впливи віртуального соціокультурного простору інформаційного суспільства; у ХДУХТ – економічна та фінансова культура й культура харчування в соціальному становленні особистості. Це стало підґрунтям для розробки програм реалізації соціально-педагогічного супроводу соціалізації іноземних студентів у кожному із зазначених навчальних закладів.

Удосконалення освітньо-культурного середовища ВНЗ у контексті реалізації соціально-педагогічного супроводу соціалізації іноземних студентів відбувалося через взаємодію з керівниками структурних підрозділів, відповідальних за освітній процес іноземних студентів, та спеціальну підготовку: адміністрації ВНЗ до взаємодії з іноземними студентами; провідних суб'єктів соціально-педагогічного супроводу – соціальних педагогів, працівників структурних підрозділів, що відповідають за навчання іноземних студентів; викладачів, кураторів академічних груп, у яких навчаються іноземні студенти; інших співробітників ВНЗ (зокрема працівників бібліотек та гуртожитків) – до впровадження супроводу; українських студентів до співпраці з іноземними студентами (семінари, круглі столи, індивідуальні консультації, педагогічні майстерні, тренінги, майстер-класи, лекції, бесіди, метод «рівний – рівному» тощо). Ці заходи забезпечили створення умов для активізації професійної діяльності в контексті міжкультурної взаємодії, осмислення представниками освітньо-культурного середовища ВНЗ специфіки роботи з іноземними студентами, збагачення професійного досвіду, вироблення навичок міжкультурної комунікації, формування позитивного ставлення до іноземних студентів, подолання негативних стереотипів щодо цієї категорії студентської молоді, тобто уможливили перетворення представників освітньо-культурного середовища ВНЗ на суб'єктів соціально-педагогічного супроводу.

Робота з іноземними студентами щодо підвищення рівня розвитку їхньої соціальності розгорталася відповідно до виокремлених етапів. Цикл заходів у межах соціально-педагогічного захисту в реалізації соціально-педагогічного супроводу соціалізації іноземних студентів (знайомство іноземних студентів з адміністрацією, професорсько-викладацьким складом, співробітниками, корпоративною культурою та інфраструктурою ВНЗ; вечори запитань та відповідей, свята, чаювання, театралізовані виховні заходи; комунікативні тренінги, майстер-класи; індивідуальні психологічні консультації; арт-терапія тощо) на *адаптаційно-мотиваційному* етапі сприяв: поглибленню соціальних

знань іноземних студентів щодо міжкультурної взаємодії в нетрадиційному для них освітньо-культурному середовищі, засвоєнню соціальних цінностей такого освітньо-культурного середовища та соціокультурного простору чужої країни; на *інтеграційно-діяльнісному* етапі супроводу відбувалося включення іноземних студентів у соціально значущу діяльність, відтворення засвоєних ними способів соціальної взаємодії в професійному середовищі (наприклад, під час проходження виробничих практик), творче освоєння соціальної дійсності (заходи: соціально-педагогічні тренінги, години спілкування: „Цінності майбутньої професії”, „Моя майбутня професія: можливості самореалізації на батьківщині”; інтерактивні зустрічі українських та іноземних студентів; мозкові штурми; вечори-презентації культур рідних країн іноземних студентів; події екскурсії містом разом з українськими студентами тощо). Під час реалізації соціально-педагогічного супроводу соціалізації іноземних студентів на *інтеграційно-діяльнісному* етапі відбулося зростання соціальної активності іноземних студентів (ініціювання ними проведення фестивалю українсько-китайського мистецтва „Діалог культур”, безкоштовних курсів з вивчення китайської мови для українських студентів та інших представників освітньо-культурного середовища ВНЗ, активної участі в роботі студентської ради, долучення до волонтерської діяльності – допомога дітям-сиротам, супровід іноземних громадян на підготовчому відділенні та на першому курсі); на *індивідуалізаційно-самореалізаційному* етапі відбувалося формування активної життєвої позиції іноземних студентів, створювалися умови для самореалізації в навчально-професійній та соціокультурній діяльності (заходи: круглі столи; мозкові штурми; презентації „Моя професія в інформаційному суспільстві: переваги та ризики”; міжкультурні проекти: „Що мене зацікавило в українській культурі”, „Відкрий для себе Україну: на допомогу першокурсникам-іноземцям”, організації самостійних поїздок для участі в конференціях, фестивалях; залучення до соціально-виховної роботи з іноземними студентами, які прибули на навчання до ВНЗ). Іноземними студентами представлено аудіовізуальний продукт етнографічного змісту, що віддзеркалював засвоєння ними українських культурних звичаїв і традицій: екранні дипломні роботи, присвячені українській культурі, медіа-проекти презентації української культури в країні студента тощо. Заходи щодо координації соціально-виховних впливів освітньо-культурного середовища та соціокультурного простору України стосовно соціалізації іноземних студентів (інтернет-конференції, інтернет-опитування, зустрічі з працівниками студентської лікарні, Державної міграційної служби, правоохоронних органів та банківських установ; відвідування театрів, музеїв, проведення тематичних екскурсій, участь у Міжнародному фестивалі іноземних студентів та громадян, інтерактивні зустрічі з представниками соціокультурного простору відповідно до фаху) допомагали іноземним студентам краще орієнтуватися в соціокультурному просторі регіону навчання, сприяли розширенню знань про традиції та звичаї української культури, уможлилювали отримання нового соціально-особистісного досвіду.

Контрольний етап дослідно-експериментальної роботи засвідчив, що відбулися позитивні зміни в освітньо-культурному середовищі експериментальних закладів вищої освіти, які вплинули на підвищення ефективності соціалізації іноземних студентів. Зведені діагностичні дані щодо загального рівня розвитку соціальності іноземних студентів у контрольних та експериментальних групах на початку експерименту (до впровадження соціально-педагогічного супроводу) та після проведення експерименту (після впровадження соціально-педагогічного супроводу в експериментальних групах) представлено в табл 1.

Таблиця 1

Зведені дані про рівні розвитку соціальності іноземних студентів у контрольних та експериментальних групах на початку та після проведення експерименту, у % (в кількості осіб)

Етап експерименту	На початку експерименту		Після експерименту	
	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ
Рівні розвитку соціальності				
Репродуктивний	81,15 (280)	76,76 (261)	14,21 (49)	62,06 (211)
Продуктивний	17,68 (61)	19,41 (66)	67,82 (234)	32,36 (110)
Креативний	1,17 (4)	3,83 (13)	17,97 (62)	5,58 (19)
Разом	100 (345)	100 (340)	100 (345)	100 (340)

Порівняльний аналіз результатів діагностики рівня розвитку соціальності іноземних студентів у контрольних та експериментальних групах на початку експерименту та після його проведення засвідчив, що більш значущі позитивні зміни відбулися в експериментальних групах, де спостерігається суттєвіше зростання креативного та продуктивного рівнів розвитку соціальності іноземних студентів порівняно з контрольними групами, що й дозволило визначити результативність упровадження соціально-педагогічного супроводу соціалізації іноземних студентів в освітньо-культурному середовищі ВНЗ.

Проведене дослідження теорії та методики соціалізації іноземних студентів в освітньо-культурному середовищі вищого навчального закладу дає підстави для таких **висновків**:

1. Трансформація соціалізації особистості відбувається внаслідок змін соціокультурного простору, зумовлених становленням інформаційного суспільства на протигагу індустріальному. Новими характеристиками цього простору, що впливають на соціальний розвиток усіх соціальних суб'єктів, є: перетворення інформації й знання на основну цінність суспільства; „тріумф особистості” – творця нового знання; зростання ролі інформаційних технологій в усіх сферах життєдіяльності людини; необмеженість, неконтрольованість

отримання та використання інформації; формування культури єдиної світової спільноти; зростання ролі культури у виживанні та розвитку певного соціуму; посилення міграційних процесів; віртуалізація соціокультурного простору; виникнення нових загроз для людства в кіберсередовищі. Виникнення віртуальної реальності в соціокультурному просторі інформаційного суспільства спричинило появу нового складника соціалізації – кіберсоціалізації, що докорінно змінює традиційний для індустріального суспільства процес соціалізації, зокрема, зменшується роль традиційних агентів соціалізації (родини, друзів, сусідів, освітніх та культурних установ), натомість зростає значення засобів масової комунікації, глобальної мережі, самовиховання та самовдосконалення особистості, підвищується роль освіти, зокрема вищої, як провідного соціального інституту соціально контрольованої соціалізації молоді.

Відбуваються зміни на всіх етапах процесу соціалізації: стихійні впливи віртуального соціокультурного простору ускладнюють соціальну адаптацію, оскільки людина має пристосуватися до нової реальності, зокрема віртуальної, якої у філогенезі не існувало, навчитися жити з урахуванням її небезпек та викликів. Отже, зростає потреба особистості в соціально-педагогічному захисті свого соціального становлення в умовах глобалізації світової культури. На етапі соціальної інтеграції реалізується потреба у відтворенні засвоєних – і в реальному, і у віртуальному соціумах – соціальних цінностей, соціальних якостей та норм соціальної поведінки, і саме соціально-педагогічна допомога сприяє розв'язанню складних питань гармонізації „Я – реального” та „Я – віртуального” заради вдосконалення першого в різних сферах життєдіяльності. Необмежений доступ до інформаційних ресурсів людства спричинює зростання відповідальності людини за власну динаміку, за свої вчинки, за безпеку соціуму, унаслідок чого посилюється значення самовиховання, самоосвіти, самоконтролю, самореалізації, тому актуалізується роль саме соціальної індивідуалізації як етапу соціалізації, на якому особистість потребує соціально-педагогічної підтримки вдосконалення соціальної творчості людини стосовно і своєї соціальної суб'єктності, і середовища (реального та віртуального).

2. Специфіка соціалізації студентів зумовлена тим, що, оскільки вони є найактивнішою соціальною групою інформаційного суспільства, найпродуктивнішими організаторами й учасниками віртуальних спільнот, вони найчастіше потрапляють під неконтрольовані соціальні впливи та зазнають негативної стихійної соціалізації. Стосовно них особливо зменшується роль сім'ї, культурних установ, вищих навчальних закладів як агентів соціалізації, водночас посилюється роль сучасних засобів масової комунікації, зокрема Інтернету, при чому спостерігається відставання ціннісного аспекту від технологічного. Як наймобільніша соціальна група студенти отримують можливість виходити за межі національного соціокультурного простору, брати участь у міжкультурній комунікації, завдяки входженню вищої освіти України до Європейського освітнього простору – за межами країни, регіону, отже, у контексті інтернаціоналізації вищої освіти посилюється значення діалогу культур у процесі соціалізації. За цих умов особливої значущості набувають

соціальне самовиховання, соціальні самоосвіта, самоконтроль, самореалізація студентів, їхня участь у збереженні та розвитку суспільства. Це викликає необхідність трансформації змісту, форм і методів соціально-виховної діяльності, спрямованої на гарантований розвиток соціальності сучасних студентів у вищому навчальному закладі, актуалізує увагу до медіа-соціалізації, зокрема кіберсоціалізації, як складників соціалізації студентської молоді. Соціально-виховна робота вищих навчальних закладів має переміщуватися у віртуальний соціокультурний простір, щоб розширити тим самим можливості для соціально керованих впливів у процесі міжкультурної комунікації.

3. Іноземними студентами в Україні є особи, які є громадянами інших країн та здобувають вищу освіту в українських вищих навчальних закладах. Негативні явища стосовно навчання іноземних студентів (неконтрольований набір іноземних громадян на навчання, низький рівень їхньої базової підготовки; недостатньо сформоване толерантне ставлення українських громадян до іноземців, переважання негативної інформації в ЗМІ щодо іноземних студентів), які спостерігаються в українському соціокультурному просторі, зумовлюють необхідність посилення соціально-виховних впливів стосовно цієї категорії студентської молоді в освітньому середовищі ВНЗ, актуалізують увагу до розв'язання проблем (лінгвістичних, академічних, інформаційних, організаційних, особистісних, соціокультурних), які вони змушені долати в новому освітньому середовищі та соціокультурному просторі чужої країни. Оскільки іноземним студентам складно реалізувати соціальну суб'єктність в умовах інокультурного соціуму, то на початку свого перебування в Україні вони є об'єктом соціалізаційних впливів.

4. Соціалізація іноземних студентів, що відбувається в контексті міжкультурної комунікації, набуває характеру акультурації та проходить через традиційні для соціалізації етапи: адаптації (засвоєння), інтеграції (відтворення), індивідуалізації (розвиток) іноземними студентами культури українського соціуму в процесі стихійного та цілеспрямованого долучення до системи нових суспільних зв'язків і залежностей вищої освіти України. Специфіка соціалізації іноземних студентів в освітньому середовищі ВНЗ України зумовлена тим, що ці студенти вже соціалізовані в соціумі рідної країни, а в країні навчання знову зазнають впливу всіх її складників, крім того, іноземні студенти стають агентами соціалізації для представників українського соціокультурного простору. Оскільки якість професійної освіти, яку здобувають іноземні студенти в Україні, суттєво залежить від успішності засвоєння, відтворення та розвитку ними цінностей, традицій, норм поведінки інокультурного соціуму, їхня соціалізація має два аспекти: міжкультурний та професійний. Соціалізація іноземних студентів розгортається протягом усього періоду їхнього навчання та має свої особливості відповідно до часу та якості перебування в Україні, що стало основою виокремлення трьох її етапів: соціальної адаптації, соціальної інтеграції, соціальної індивідуалізації.

5. Освітнє середовище ВНЗ для іноземних студентів слугує важливим чинником соціалізації, оскільки є головним носієм і соціально-професійної, і

соціокультурної інформації та взаємодії, у ньому відбувається професійне становлення та соціальний розвиток цих студентів на підставі засвоєння нової культури, зокрема освітньої, саме тому його необхідно розглядати як освітньо-культурне, структурними елементами якого є: крос-культурний (долучення до нової культури), організаційно-технологічний (предметно-просторове оточення, організація освітньої діяльності, забезпечення життєдіяльності іноземних студентів), навчально-професійний (здійснення освітнього процесу), соціально-виховний (координація соціально-виховних впливів освітньо-культурного середовища ВНЗ та соціокультурного простору країни навчання). Удосконалення освітньо-культурного середовища ВНЗ щодо підвищення ефективності соціалізації іноземних студентів потребує системи науково обґрунтованої соціально-педагогічної діяльності, яка б підтримувала їх протягом усього періоду навчання в Україні, це забезпечує соціально-педагогічний супровід.

6. Соціально-педагогічний супровід соціалізації іноземних студентів в освітньо-культурному середовищі ВНЗ України визначено як вид соціально-педагогічної діяльності, який здійснюється протягом усього періоду навчання, спрямований на їхній соціально-педагогічний захист на етапі соціальної адаптації, соціально-педагогічну допомогу на етапі соціальної інтеграції та соціально-педагогічну підтримку на етапі соціальної індивідуалізації у процесі акультурації через взаємодію супроводжуваного (іноземного студента) із супроводжуючим (соціальний педагог, працівник структурного підрозділу, відповідального за підготовку іноземних студентів, куратор, працівник деканату, викладач або інша особа, яка забезпечує супровід) шляхом координації позитивних зусиль представників освітньо-культурного середовища ВНЗ і соціокультурного простору країни навчання, результатом такого супроводу є створення оптимальних умов для ефективного розвитку соціальності цих студентів.

7. Структурно-функціональна модель соціально-педагогічного супроводу соціалізації іноземних студентів в освітньо-культурному середовищі ВНЗ фіксує загальні та специфічні характеристики соціально-виховної діяльності у ВНЗ, спрямованої на забезпечення зростання рівня розвитку міжкультурного та соціально-професійного складників їхньої соціальності, та містить такі компоненти: *суб'єкт-об'єктний* (суб'єкти й об'єкти супроводу); *концептуально-цільовий* (мета, методологічні підходи, принципи, нормативно-правова база перебування і навчання іноземних студентів в Україні, соціально-виховні умови, чинники); *середовищний* (структура освітньо-культурного середовища ВНЗ, у якому відбувається супровід); *змістовно-технологічний* (зміст, напрями супроводу, етапи, форми і методи роботи), *результативний* (критерії, показники та рівні сформованості соціальності іноземних студентів).

8. Соціальність іноземних студентів є результатом керованої соціалізації, а саме її соціально-педагогічного супроводу, в освітньо-культурному середовищі ВНЗ, що визначає: рівень входження іноземного студента в новий соціум, прийняття і засвоєння цінностей цього соціуму, інформації про

майбутню професію та професійну діяльність (на етапі соціальної адаптації); організацію життєдіяльності відповідно до наявних у цьому соціумі норм, традицій, правил, відтворення яких у соціальній міжкультурній взаємодії відбувається зі збереженням власної етнокультурної ідентичності, розуміння соціального значення майбутньої професії, розвиток позитивного ставлення до неї, формування професійних цінностей, якостей, умінь, навичок (на етапі соціальної інтеграції); розвиток засвоєних норм, традицій, правил поведінки в інокультурному соціумі, професійних цінностей шляхом реалізації власних соціокультурних проєктів, пов'язаних з отримуваною професією, із привнесенням власного світобачення, розуміння їх у контексті діалогу культур та подальшої професійної самореалізації (на етапі соціальної індивідуалізації).

Структура соціальності іноземних студентів складається з двох провідних складників – міжкультурного (зумовленого потребами акультурації) та соціально-професійного (зумовленого потребами професійного становлення та розвитку).

Критеріями розвитку соціальності є: когнітивно-інформаційний (передбачає з'ясування рівня розуміння ними змісту власних соціальних і професійних якостей, знання норм поведінки в освітньо-культурному середовищі ВНЗ та соціокультурному просторі України), мотиваційно-ціннісний (віддзеркалює основні мотиви та ціннісні орієнтації іноземних студентів), емоційно-вольовий (пов'язаний із емоційними переживаннями й зусиллями іноземних студентів щодо виконання вимог нетрадиційного освітньо-культурного середовища та соціокультурного простору України), поведінковий (пов'язаний із реалізацією соціальної активності іноземних студентів щодо виконання навчально-професійних завдань, засвоєнням, відтворенням та розвитком традицій, звичаїв, норм української культури, із творчою самореалізацією в українському соціумі), що характеризуються сукупності відповідних показників.

Креативний рівень розвитку соціальності реалізується у сформованості соціальної культури іноземних студентів (соціально-професійного та міжкультурного складників) та у професійній і особистісній самореалізації в інокультурному соціумі; продуктивний рівень розвитку соціальності виявляється в соціальній (міжкультурній та соціально-професійній) компетентності та інтегрованості в інокультурний соціум; репродуктивний рівень соціальності представлений соціальною (крос-культурною та соціально-професійною) грамотністю та адаптованістю іноземних студентів до нетрадиційного освітньо-культурного середовища та соціуму країни навчання.

9. Теоретичними засадами соціально-педагогічного супроводу соціалізації іноземних студентів в освітньо-культурному середовищі вищого навчального закладу є: визначення специфіки процесу соціалізації іноземних студентів у соціокультурному просторі інформаційного суспільства; обґрунтування освітнього середовища вищого навчального закладу як освітньо-культурного для іноземних студентів та виокремлення його структурних елементів; визначення сутності та складників соціально-педагогічного

супроводу соціалізації іноземних студентів; обґрунтування міжкультурного та соціально-професійного складників соціальності як результату цього супроводу та її рівнів; обґрунтування структурно-функціональної моделі соціально-педагогічного супроводу соціалізації іноземних студентів в освітньо-культурному середовищі ВНЗ.

10. Методичними засадами соціально-педагогічного супроводу соціалізації іноземних студентів в освітньо-культурному середовищі ВНЗ є: урахування чинників (зовнішні: рівень підготовки суб'єктів до реалізації соціально-педагогічного супроводу; соціокультурні цінності нового соціуму; внутрішньоособистісні: мотивація та ціннісне ставлення до освітнього процесу та соціокультурної діяльності; рівень мовної підготовки; усвідомлення необхідності в саморозвитку та самореалізації; ступінь довіри іноземних студентів до викладачів та адміністрації ВНЗ; групові: національно-культурні та етнопсихологічні особливості іноземних студентів) та соціально-виховних умов ефективності цього супроводу (удосконалення освітньо-культурного середовища ВНЗ відповідно до необхідності подолання проблем соціалізації іноземних студентів; забезпечення соціокультурного партнерства освітньо-культурного середовища ВНЗ з представниками соціокультурного простору України; долучення іноземних студентів до українських національно-культурних традицій та професійних цінностей отримуваного фаху); обґрунтування змісту, форм, методів та напрямів діяльності Центру міжкультурної комунікації та соціальної інтеграції іноземних студентів як осередку діяльності координаційної групи, що реалізує супровід; обґрунтування методів і форм соціально-педагогічної діяльності з представниками освітньо-культурного середовища ВНЗ (інтернет-збори, інтернет-опитування, семінари, конференції, круглі столи, тренінги, майстер-класи, педагогічні майстерні тощо) стосовно підвищення ефективності соціалізації іноземних студентів; визначення форм координаційних зв'язків із представниками соціокультурного простору України (інтернет-опитування, зустрічі, бесіди, екскурсії, фестивалі тощо); застосування форм і методів соціокультурної діяльності (віртуальні екскурсії, віртуальні виставки, тренінги, культурні асимілятори, вечори, арт-терапія, віртуальні майстер-класи, соціокультурні проекти тощо) з іноземними студентами, спрямованої на розвиток міжкультурного складника їхньої соціальності, та соціально-професійної підготовки (віртуальні знайомства з майбутньою професією, презентації, бесіди, круглі столи, творчі зустрічі, інтернет-конференції, вебінари, створення аудіовізуального продукту тощо), зорієнтованої на розвиток соціально-професійного її складника.

11. Вивчення актуального стану соціалізації іноземних студентів в освітньо-культурному середовищі вищого навчального закладу України засвідчило, що соціальне виховання, як керований процес соціалізації іноземних студентів, має епізодичний, несистемний характер, що пов'язується, передусім, із відсутністю посад соціальних педагогів у структурних підрозділах, які відповідають за підготовку іноземних громадян у ВНЗ, із

непідготовленістю представників освітньо-культурного середовища до здійснення соціального виховання, актуальність якого особливо загострюється в інформаційному суспільстві, і вимагає посилення уваги до соціального самовиховання, самовдосконалення, самореалізації особистості. Установлено, що рівень сформованості соціальності за всіма критеріями в 541 опитуваного іноземного студента є репродуктивним (78,97%), продуктивний рівень зафіксовано у 127 студентів (18,54%), креативний рівень мають лише 17 осіб (2,49%).

12. Соціально-педагогічний супровід реалізовано через конкретні програми, які створювалися в кожному із задіяних в експерименті закладів вищої освіти на підставі обґрунтованої структурно-функціональної моделі з урахуванням їхнього галузевого спрямування, сформованості структурних елементів освітньо-культурного середовища, етнопсихологічних та національно-культурних особливостей контингенту іноземних студентів. Ці програми розроблялися під керівництвом координаційного центру супроводу на підставі обґрунтованих теоретичних і методичних засад такого супроводу. Реалізація супроводу відбувалася за двома визначеними напрямками: вдосконалення освітньо-культурного середовища; робота з іноземними студентами щодо підвищення рівня розвитку соціальності, яка реалізовувалася як соціально-педагогічний захист, соціально-педагогічна допомога та соціально-педагогічна підтримка відповідно до етапів: адаптаційно-мотиваційного, інтеграційно-діяльнісного, індивідуалізаційно-самореалізаційного.

13. Аналіз результатів дослідно-експериментальної роботи засвідчив, що репродуктивний рівень розвитку соціальності до впровадження соціально-педагогічного супроводу спостерігався у 81,15% іноземних студентів експериментальних та 76,76% контрольних груп, після запровадження супроводу відповідно цей рівень був у 14,21% іноземних студентів експериментальних та 62,06% контрольних груп; продуктивний рівень визначено до експерименту в 17,68% іноземних студентів експериментальних та 19,41% контрольних груп, після впровадження супроводу відповідно – 67,82% в іноземних студентів експериментальних груп та 32,36% контрольних груп; креативний спостерігаємо до запровадження супроводу в 1,17% іноземних студентів експериментальних груп та в 3,83% контрольних груп, після впровадження супроводу креативний рівень мають 17,97% іноземних студентів експериментальних та лише 5,58% контрольних груп. Для перевірки ефективності експерименту застосовано методику порівняння середніх величин \bar{x}_1 та \bar{x}_2 за критерієм Стьюдента. Після проведення експерименту спостерігається суттєва статистична відмінність рівня сформованості соціальності іноземних студентів експериментальних груп за всіма показниками всіх критеріїв.

За результатами дослідно-експериментальної роботи підтверджено ефективність упровадження соціально-педагогічного супроводу щодо забезпечення ефективності соціалізації іноземних студентів в освітньо-культурному середовищі вищого навчального закладу, про що свідчать якісні та

кількісні зміни показників рівня розвитку соціальності іноземних студентів за всіма критеріями в експериментальних групах, на відміну від контрольних.

Дослідження не вичерпує всіх аспектів соціалізації іноземних студентів в освітньо-культурному середовищі закладу вищої освіти України. Подальшого наукового аналізу потребує вивчення специфіки процесу соціалізації тих іноземних студентів, які навчаються англійською мовою, а також тих, які розпочали навчання з магістратури. Важливою проблемою є також дослідження рівня розвитку соціальності іноземних студентів після повернення на Батьківщину внаслідок успішного закінчення вищого навчального закладу.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

Монографія

1. **Білик О. М.** Соціалізація іноземних студентів в освітньо-культурному середовищі вищого навчального закладу України : монографія / Харків. держ. акад. культури. Харків : Майдан, 2016.–336 с.

Статті в наукових фахових виданнях України

2. **Білик О.** Діалогова концепція культури як основа соціалізації іноземних студентів в освітньо-культурному середовищі вищого навчального закладу // Новий колегіум. 2015. № 4. С. 38–43.

3. **Білик О. М.** Забезпечення якості професійної підготовки іноземних студентів у контексті інтернаціоналізації вищої освіти України // Проблеми емпіричних досліджень у психології : зб. наук. пр. / Переяслав-Хмельниц. держ. пед. ун-т ім. Григорія Сковороди. Переяслав-Хмельницький, 2016. Вип. 13. С. 275 – 282.

4. **Білик О. М.** Етапи формування міжетнічної толерантності іноземних студентів у контексті соціалізації в освітньо-культурному середовищі вищого навчального закладу // Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору : зб. наук. пр. / Переяслав.-Хмельниц. держ. пед. ун-т ім. Григорія Сковороди. Київ, 2014. Т. 5 : Психолого-педагогічні та організаційні умови запровадження європейських стандартів вищої освіти в Україні. С. 58–68.

5. **Білик О. М.** Іноземні студенти як об'єкт соціалізації в соціокультурному просторі України // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки : зб. наук. пр. Чернігів, 2016. Вип. 133. С. 10–14.

6. **Білик О. М.** Культурно-мистецька підготовка іноземних громадян у Харківській державній академії культури : сучасний стан та перспективи // Вісник Харківської державної академії культури : зб. наук. пр. Харків, 2013. Вип. 40. С. 213–222.

7. **Білик О. М.** Освітньо-культурне середовище вищого навчального закладу як основа соціалізаційного простору для іноземних студентів // Вісник Харківської державної академії культури : зб. наук. пр. Харків, 2014. Вип. 44. С. 268–275.

8. **Білик О. М.** Особистісний потенціал як детермінанта соціалізації іноземних студентів // Проблеми сучасної педагогічної освіти. Серія: Педагогіка і психологія : зб. ст. / РВНЗ „Крим. гуманітар. ун-т ” (м. Ялта). Ялта, 2014. Вип. 45, ч. 4. С. 35–45.

9. **Білик О. М.** Підвищення якості підготовки іноземних студентів у контексті професійної соціалізації в освітньо-культурному середовищі вищого навчального закладу // Вісник Луганського національного університету ім. Тараса Шевченка : Педагогічні науки. 2016. № 3, ч. 2. С. 6–14.

10. **Білик О. М.** Проблеми іноземних студентів та шляхи їх подолання у процесі соціалізації в освітньо-культурному середовищі вищого навчального закладу // Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору : зб. наук. пр. / Переяслав.-Хмельниц. держ. пед. ун-т ім. Григорія Сковороди. Київ, 2015. Вип. 36, дод. 1, т. 6 : темат. вип. С. 351–361.

11. **Білик О. М.** Роль української культури у процесі соціалізації іноземних студентів у освітньо-культурному середовищі вищого навчального закладу // Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна». Хмельницький, 2015. № 11. С. 27–31.

12. **Білик О. М.** Соціалізація іноземних студентів у контексті соціально-педагогічної діяльності в освітньо-культурному середовищі вищого навчального закладу // Вісник Луганського національного університету ім. Тараса Шевченка : Педагогічні науки. 2016. № 1, ч. 2. С. 107–114.

13. **Білик О. М.** Соціалізація іноземних студентів як педагогічна проблема // Вісник Харківської державної академії культури : зб. наук. пр. / Харків. держ. акад. культури. Харків, 2014. Вип. 43. С. 281–289.

14. **Білик О. М.** Соціально-педагогічний супровід соціалізації іноземних студентів в освітньо-культурному середовищі вищого навчального закладу // Вісник Черкаського університету. Серія: Педагогічні науки. 2016. № 5. С. 18–24.

15. **Білик О. М.** Центр міжкультурної комунікації та соціальної інтеграції іноземних студентів як складова освітньо-культурного середовища їх соціалізації // Наукові записки : Психолого-педагогічні науки : зб. наук. пр. / Ніжин. держ. ун-т ім. Миколи Гоголя. Ніжин, 2014. № 3. С. 18–25.

16. **Білик О. М.,** Сухорукова О. М. Навчальні посібники для роботи з відеоматеріалами під час вивчення російської мови як іноземної // Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі : міжпредметні зв'язки : наук. дослідж., досвід, пошуки : зб. наук. пр. / Харків. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. Харків, 2013. Вип. 22. С. 42–50.

17. **Білик О.,** Єрошенко О. Мистецька підготовка іноземних громадян у Харківській державній академії культури // Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету ім. Павла Тичини. Умань, 2015. Вип. 2, ч. 2. С. 35–42.

Статті в періодичних виданнях зарубіжних країн та виданнях, включених до міжнародних наукометричних баз

18. **Білик О.** Бібліотека вищого навчального закладу як складова освітньо-культурного середовища соціалізації іноземних студентів // *British Journal of Science, Education and Culture*. 2014. Vol. 5, № 1 (January–june). P. 153–161.

19. **Білик О. М.** Використання медіаосвіти у процесі соціалізації іноземних студентів у освітньо-культурному середовищі вищого навчального закладу // *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*. 2015. III (28), Iss. 55. P. 21–24.

20. **Білик О. М.** Розвиток соціальності іноземних студентів у процесі соціально-педагогічного супроводу соціалізації в освітньо-культурному середовищі вищого навчального закладу // *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*. 2016. IV (48), Iss. 102. P. 7–10.

21. **Білик О.** Соціалізація іноземних студентів у соціокультурному просторі інформаційного суспільства // *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2016. № 4. С. 439–450.

22. **Білик О. М.** Соціально-педагогічний супровід соціалізації іноземних студентів : досвід практичної реалізації в освітньо-культурному середовищі вищого навчального закладу [Електронний ресурс] // *ScienceRise : Pedagogikal Education*. 2017. № 4 (12). С. 30–37. URL : http://journals.uran.ua/sr_edu/article/view/100404/95949.

23. **Білик О. М.** Структурно-функціональна модель соціально-педагогічного супроводу соціалізації іноземних студентів у освітньо-культурному середовищі вищого навчального закладу // *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*. 2015. III (35), Iss. 71. P. 26 – 29.

24. **Білик О. М.** Формування міжетнічної толерантності іноземних студентів у контексті соціалізації в освітньо-культурному середовищі вищого навчального закладу: культурологічні засади // *Педагогіка та психологія : зб. наук. пр. / Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. Харків, 2015. Вип. 48. С. 163–173.*

25. **Vilyk E. N.** The Forming of Cross-Cultural Literacy and Intercultural Competence of Foreign Students in the Process of Socialization in the Educational and Cultural Environment of a Higher Educational Institution // *Eastern European Scientific Journal*. 2015. № 4. P. 145–153.

26. **Vilyk O. M.** Features of socialization of foreign students in the educational and cultural environment of Higher Education Institution // *Youth Science*. 2014. № 8. P. 214 – 216.

Опубліковані праці апробаційного характеру

27. **Бильк Е.** Информационная социализация иностранных студентов в образовательно-культурной среде высшего учебного заведения Украины // *Science and Education in Australia, America and Eurasia : Fundamental and Applied Science : papers and commentaries the 1st International Academic Conference (Australia, Melbourne, 25 June 2014) / International Agency for the Development of Culture, Education and Science in collaboration with University of Melbourne. Melbourne, 2014. Vol. 2. P. 171–176.*

28. **Билык Е. Н.** Проблемы социокультурной адаптации иностранных студентов на начальном этапе обучения // Язык и специальность : актуальные проблемы обучения иностранцев в высшем учебном заведении : первая междунар. науч.-метод. конф., 14–16 окт. 2010 г. : тез. докл. / Харьк. нац. ун-т радиоелектроніки, Центр обучения иностр. граждан. Харьков, 2010. С. 28–32.

29. **Билык Е. Н.** Роль аудиовизуальных материалов в формировании межкультурной компетентности иностранных студентов в процессе языковой подготовки // Проблемы и перспективы языковой подготовки иностранных студентов : материалы X междунар. науч.-практ. конф., посвящ. 85-летию ХНАДУ, 1–2 окт. 2015 г. / Харьк. нац. автомоб.-дорож. ун-т, Казах. нац. ун-т им. Аль-Фараби. Харьков, 2015. С. 255–258.

30. **Билык Е. Н.,** Сухорукова Е. Н. Использование научно-популярных видеофильмов в обучении иностранных студентов научному стилю речи // Язык и специальность : актуальные проблемы обучения иностранцев в высшем учебном заведении : материалы II междунар. науч.-метод. конф., Харьков, 28–30 мая 2015 г. / Харьк. нац. ун-т радиоелектроніки, Высшее военно-морское уч-ще им. Н. Й. Вапцарова (Болгария, Варна). Харьков, 2015. С. 43–47.

31. **Билык Е. Н.,** Сухорукова Е. Н. Работа с видеофильмом при изучении русского языка как иностранного в контексте диалога культур // Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі : міжпредметні зв'язки : тези XVII міжнар. наук.-практ. конф., 6–7 черв. 2013 р. / Харків. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна, Центр міжнар. освіти. Харків, 2013. С. 16–18.

32. **Білик О. М.** Вивчення проблеми соціалізації іноземних студентів у сучасному науковому педагогічному дискурсі // Актуальные научные исследования в современном мире : материалы V междунар. науч.-практ. интернет-конф., 21–22 сент. 2015 г. Переяслав-Хмельницький, 2015. Вып. 5, ч. 1. С. 65–70.

33. **Білик О. М.** Етнографічні навчальні відеофільми в процесі мовної соціалізації іноземних студентів // Проблемы и перспективы подготовки иностранных студентов : материалы междунар. науч.-практ. конф., 2–3 окт. 2014 г. / Харьк. нац. автомоб.-дорож. ун-т, Фак. подгот. иностр. граждан. Харьков, 2014. С. 376–383.

34. **Білик О. М.** Етнографічні навчальні відеофільми у процесі медіасоціалізації іноземних студентів в освітньо-культурному середовищі вищого навчального закладу // Соціально-педагогічна діяльність у сфері дозвілля : проблеми та перспективи : матеріали всеукр. наук.-практ. конф., 6 листоп. 2014 р. / Харків. держ. акад. культури, Каф. соц. педагогіки ХДАК. Харків, 2014. – С. 15 – 17.

35. **Білик О. М.** Етнопсихологічні особливості іноземних студентів у процесі соціалізації в освітньо-культурному середовищі вищого навчального закладу // Когнітивні та емоційно-поведінкові фактори повноцінного функціонування людини: культурно-історичний підхід : матеріали II міжнар. наук.-практ. конф., 23–24 жовт. 2015 р. / М-во освіти і науки України та ін. Харків, 2015. С. 169 – 170.

36. **Білик О. М.** Етнопсихологічні та національно-культурні особливості іноземних студентів у контексті соціалізації в освітньо-культурному середовищі

вищого навчального закладу // Актуальні питання освіти і науки : зб. наук. ст. : матеріали III міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 10–11 листоп., 2015 р.) / Нац. акад. Нац. гвардії України. Харків, 2015. С. 10–15.

37. **Білик О. М.** Інформаційні аспекти соціалізації іноземних студентів у соціокультурному просторі України // Інноваційний розвиток вищої освіти : глобальний та національний виміри змін : матеріали III міжнар. наук.-практ. конф., 6–7 квіт. 2016 р. / Сум. держ. пед. ун-т ім. А. С.Макаренка та ін. Суми, 2016. С. 30 – 34.

38. **Білик О. М.** Культурологічна основа формування толерантності іноземних студентів у процесі соціалізації в освітньо-культурному середовищі вищого навчального закладу // Теорія і практика соціального виховання : соціальна суб'єктність, активність та відповідальність : матеріали наук.-практ. конф., 21 листоп. 2014 р. / Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. Харків, 2014. С. 18–19.

39. **Білик О. М.** Міжкультурний і професійний аспекти соціалізації іноземних студентів у соціокультурному просторі інформаційного суспільства // Культурологія та соціальні комунікації : інноваційні стратегії розвитку : матеріали міжнар. наук. конф. (24–25 листоп. 2016 р.) / Харків. держ. акад. культури та ін. Харків, 2016. С. 112–114.

40. **Білик О. М.** Організація соціально-педагогічного супроводу соціалізації іноземних студентів // Підготовка соціального педагога на засадах партнерства : матеріали наук.-практ. конф., 24 листоп. 2015 р. / Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. Харків, 2015. С. 50–51.

41. **Білик О. М.** Педагогічна взаємодія в процесі адаптації іноземних студентів // Культурологія та соціальні комунікації : інноваційні стратегії розвитку : матеріали міжнар. наук. конф. (22–23 листоп. 2012 р.) / Харків. держ. акад. культури та ін. Харків, 2012. С. 105–106.

42. **Білик О. М.** Розвиток соціальності іноземних студентів у процесі соціального виховання в освітньо-культурному середовищі вищого навчального закладу // Актуальні дослідження в соціальній сфері : матеріали сьомої міжнар. наук.-практ. конф., 16 трав. 2016 р. / Одес. нац. політехн. ун-т, Гуманіт. ф-т. Одеса, 2016. С. 159–162.

43. **Білик О. М.** Соціалізація іноземних студентів у соціокультурному просторі України // Соціальний педагог у територіальній громаді : тези доп. всеукр. наук.-практ. конф., 27 жовт. 2016 р. / Запоріз. нац. ун-т, Ф-т соц. педагогіки та психології, Каф. соц. педагогіки та ін. Запоріжжя, 2016. С. 16– 19.

44. **Білик О. М.** Соціальне виховання іноземних студентів у освітньо-культурному середовищі вищого навчального закладу // Історичні, філософські, мовні і методологічні тенденції розвитку сучасної освіти : матеріали II всеукр. наук.-практ. конф. студентів і молодих науковців, 3–4 груд. 2015 р. / Харків. нац. аграр. ун-т ім. В. В. Докучаєва. Харків, 2015. С. 164–168.

45. **Білик О. М.** Соціально-культурна інтеграція іноземних студентів в освітньо-культурне середовище вищого навчального закладу // Соціальний педагог – спеціаліст із соціального виховання : матеріали наук.-практ. конф., присвяч. 20-

річчю підгот. соц. педагогів у ХДАК, 15-річчю каф. соц. педагогіки, 27 жовт. 2011 р. / Харків. держ. акад. культури. Харків, 2011. С. 64–66.

46. **Білик О. М.** Соціально-педагогічна діяльність з іноземними студентами в освітньо-культурному середовищі вищого навчального закладу // *Культурологія та соціальні комунікації : інноваційні стратегії розвитку : матеріали міжнар. наук. конф. (26–27 листоп. 2015 р.)* / Харків. держ. акад. культури, Нац. акад. мистецтв України, Ін-т культурології. Харків, 2015. С. 105–107.

47. **Білик О. М.** Соціокультурна підтримка іноземних студентів творчих спеціальностей у процесі адаптації до української освітньої системи // *Культурологія та соціальні комунікації : інноваційні стратегії розвитку : матеріали міжнар. наук. конф., 8–9 груд. 2011 р.* / Харків. держ. акад. культури та ін. Харків, 2011. С. 82–84.

48. **Білик О. М.** Специфіка соціально-педагогічного супроводу соціалізації іноземних студентів у соціокультурному просторі України // *Соціально-педагогічна діяльність у сфері дозвілля : проблеми і перспективи : матеріали наук.-практ. конф.* / Харків. держ. акад. культури, Каф. соц. педагогіки ХДАК. Харків, 2016. С. 12–14.

49. **Білик О. М.,** Брагін Ю. А., Брагіна Т. М. Використання інтерпретативної антропології К. Гірца у процесі вивчення акультурації іноземних студентів // *Актуальні питання освіти і науки : зб. наук. ст. : матеріали IV міжнар. наук.-практ. конф. (Україна, Харків, 10–11 листоп. 2016 р.)* / Харків. нац. екон. ун-т ім. Семена Кузнеця. Харків, 2016. С. 18–23.

50. **Білик О. М.,** Брагіна Т. М. Дистанційне навчання у процесі підготовки іноземних студентів // *Дистанційне навчання – старт із сьогодення в майбутнє : зб. наук.-метод. пр. II всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю, 19 трав. 2016 р.* / Харків. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна, Укр. асоц. дистанц. освіти, Казах. нац. ун-т ім. Аль-Фарабі. Харків, 2016. С. 10–15.

51. **Білик О. М.,** Брагіна Т. М. Професійна соціалізація іноземних студентів у контексті концепції мультикультуралізму // *Inovativny vyskum v oblasti vzdelávania a sociálnej práce : Medzinárodná vedecko-praktická konferencia, 10–11 marca 2017 / Vysoká škola Danubius, Fakulta sociálnych štúdií. Sládkovičovo, Slovenská republika, 2017. P. 201–204.*

52. **Білик О. М.,** Брагіна Т. М. Роль місць пам'яті у формуванні крос-культурної грамотності та міжкультурної компетентності іноземних студентів у процесі соціалізації в соціокультурному просторі України // *Theoretical and Applied Researches in the Field of Pedagogy, Psychology and social Sciences : Proceedings of International scientific-practical Conference, December 28–29 / Holy cross University, Humanitarian Pedagogical Faculty. Kielce, 2016. P. 36–39.*

53. **Білик О. М.,** Брагіна Т. М. Спецкурс „Соціальна адаптація іноземних студентів в Україні” на підготовчому факультеті в контексті процесу соціалізації // *Проблеми і перспективи мовної підготовки іноземних студентів : тези доп. міжнар. наук.-практ. конф., 6–7 жовт. 2016 р.* / Харків. нац. автодорож. ун-т та ін. Харків, 2016. С. 290–293.

*Опубліковані наукові праці, які додатково відображають
наукові результати дисертації*

54. **Бильк Е. Н.** Художественные традиции Слобожанщины в процессе инкультурации иностранных студентов // *Wartości i idee a polityka / pod red. Katarzyny M. Cwynar. Rzeszów, 2016. P. 123–134.*

55. **Білик О. М.** Роль мовної підготовки у процесі соціалізації іноземних студентів у освітньо-культурному середовищі вищого навчального закладу // *Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі: міжпредметні зв'язки : наук. дослідж., досвід, пошуки : зб. наук. пр. / Харків. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. Харків, 2015. Вип. 26. С. 8–16.*

Білик О. М. Теорія та методика соціалізації іноземних студентів в освітньо-культурному середовищі вищого навчального закладу. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.05 – соціальна педагогіка. – ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”. – Старобільськ, 2018.

Дисертацію присвячено проблемі соціалізації іноземних студентів в освітньо-культурному середовищі вищого навчального закладу інформаційного суспільства.

У роботі здійснено узагальнення специфіки соціалізації в соціокультурному просторі інформаційного суспільства, визначено особливості соціалізації студентів, схарактеризовано іноземних студентів як об'єктів соціалізації в соціокультурному просторі України. Надано характеристику соціалізації (соціальної адаптації, соціальної інтеграції, соціальної індивідуалізації) іноземних студентів в освітньо-культурному середовищі ВНЗ, акцентовано увагу на її специфіці, визначено оптимальну структуру та роль освітньо-культурного середовища вищого навчального закладу у створенні сприятливих умов для гармонізації соціалізації іноземних студентів. Обґрунтовано соціально-педагогічний супровід як вид соціально-педагогічної діяльності, спрямований на оптимізацію соціалізаційних процесів іноземних студентів в освітньо-культурному середовищі ВНЗ. Розроблено структурно-функціональну модель соціально-педагогічного супроводу соціалізації іноземних студентів. Як результат соціально-педагогічного супроводу соціалізації іноземних студентів схарактеризовано соціальність, що реалізується в міжкультурному та соціально-професійному складниках.

Доведено ефективність розробленої структурно-функціональної моделі щодо розвитку рівня соціальності іноземних студентів під час упровадження соціально-педагогічного супроводу в освітньо-культурному середовищі ВНЗ.

Ключові слова: іноземні студенти, соціально-педагогічний супровід, соціалізація, соціальна адаптація, соціальна інтеграція, соціальна індивідуалізація, соціальність, освітньо-культурне середовище вищого навчального закладу, структурно-функціональна модель соціально-педагогічного супроводу, соціокультурний простір, інформаційне суспільство.

Билык Е. Н. Теория и методика социализации иностранных студентов в образовательно-культурной среде высшего учебного заведения. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени доктора педагогических наук по специальности 13.00.05 – социальная педагогика. Государственное учреждение „Луганский национальный университет имени Тараса Шевченко”. – Старобельск, 2018.

Диссертация посвящена проблеме социализации иностранных студентов в образовательно-культурной среде высшего учебного заведения в условиях информационного общества.

В работе осуществлено обобщение специфики социализации в социокультурном пространстве информационного общества, проанализирована понятийная база исследования, включающая дефиниции „социализация”, „иностранцы”, „образовательно-культурная среда высшего учебного заведения”, „социальность”, „социально-педагогическое сопровождение”. Определена специфика социализации студентов в социокультурном пространстве информационного общества, охарактеризованы особенности иностранных студентов как объекта социализации в социокультурном пространстве Украины. Иностранцы имеют такие же психовозрастные и социальные характеристики, как и отечественные студенты, но отличаются социокультурными, и в образовательно-культурной среде страны обучения, культура которой отличается от культуры их родины, сталкиваются с комплексом проблем, связанных не только с обучением, но и с необходимостью организации собственной жизнедеятельности.

Представлена характеристика социализации иностранных студентов в образовательно-культурной среде высшего учебного заведения. Специфика такой социализации состоит в том, что иностранные студенты уже были социализированы в социуме родной страны, а в стране обучения снова ощущают влияние всех составляющих социализации (социальной адаптации, социальной интеграции, социальной индивидуализации), но происходит это в контексте новой, не знакомой им культуры путем установления новых социальных отношений с представителями инокультурного социума, таким образом, их социализация осуществляется в форме аккультурации в контексте межкультурной коммуникации.

Акцентируется внимание на роли образовательно-культурной среды высшего учебного заведения в процессе социализации иностранных студентов, определена оптимальная структура такой среды для гармонизации их социализации в совокупности структурных элементов: кросс-культурный (связан с приобщением иностранных студентов к ценностям новой культуры), организационно-технологический (предусматривает наличие предметно-пространственного окружения, учитывает организацию деятельности преподавателей, сотрудников вуза), учебно-профессиональный (обеспечивает осуществление учебного процесса), социально-воспитательный (предусматривает координацию деятельности по созданию благоприятных условий для социализации иностранных студентов в вузе и вне его).

Обосновано социально-педагогическое сопровождение социализации иностранных студентов как вид социально-педагогической деятельности, направленный на защиту, помощь и поддержку в процессе аккультурации через взаимодействие сопровождаемого (иностранного студента) с сопровождающим (это может быть социальный педагог, куратор, работник деканата, преподаватель или иное лицо, обеспечивающее сопровождение), результатом которой является создание оптимальных условий для эффективного развития социальности иностранных студентов (межкультурной и социально-профессиональной составляющих).

Разработана структурно-функциональная модель социально-педагогического сопровождения социализации иностранных студентов в образовательно-культурной среде высшего учебного заведения, включающая такие компоненты: субъект-объектный, концептуально-целевой, средовой, содержательно-технологический, результативный. Определены направления реализации социально-педагогического сопровождения социализации иностранных студентов: создание эффективных условий для социализации иностранных студентов в образовательно-культурной среде вуза: деятельность по подготовке представителей этой среды к продуктивному межкультурному взаимодействию с иностранными студентами; координация социально-воспитательного влияния образовательно-культурной среды вуза и социокультурного пространства Украины по повышению эффективности социализации иностранных студентов; деятельность по подготовке иностранных студентов к самоорганизации их социализации в образовательно-культурной среде вуза; поддержка их самоорганизации и самовоспитания.

Как результат социально-педагогического сопровождения социализации иностранных студентов в образовательно-культурной среде вуза охарактеризована их социальность, которая реализуется в межкультурной и социально-профессиональной составляющих.

Доказана эффективность обоснованной структурно-функциональной модели относительно развития уровня социальности иностранных студентов во время осуществления опытно-экспериментальной работы и реализации социально-педагогического сопровождения их социализации в образовательно-культурной среде вузов, задействованных в эксперименте.

Ключевые слова: иностранные студенты, социально-педагогическое сопровождение, социализация, социальная адаптация, социальная интеграция, социальная индивидуализация, социальность, образовательно-культурная среда высшего учебного заведения, структурно-функциональная модель социально-педагогического сопровождения, социокультурное пространство, информационное общество.

Bilyk O. M. Theory and methodology for socialization of international students in the educational and cultural environment of a higher educational institution. – Manuscript.

Thesis for the scientific degree of Doctor of Pedagogical Sciences, speciality 13.00.05 – Social Pedagogy. – State Institution „Taras Shevchenko Luhansk National University”. – Starobilsk, 2018.

The thesis is devoted to the problem of socialization of international students in the educational and cultural environment of a higher educational institution of information society.

The study summarizes the specific character of socialization in the socio-cultural environment of information society, identifies the features of students' socialization and defines international students as objects of socialization in the socio-cultural environment of Ukraine. Socialization (social adaptation, social integration, social individualization) of international students in the educational and cultural environment of higher educational institutions is examined, attention is paid to its specific character, the role and optimal structure of the educational and cultural environment of a higher educational institution in the development of optimal conditions for harmonizing socialization of international students are determined. The socio-pedagogical support as a kind of social-pedagogical work, aimed at optimization of socialization processes of international students in educational and cultural environment of higher educational institutions is substantiated. The structural-functional model of social-pedagogical support for the socialization of international students is developed. As a result of socio-pedagogical support for socialization of international students, socialization, which is realized in the intercultural and socio-professional components, is characterized.

The effectiveness is proved of this structural and functional model for developing the level of sociality of international students during the implementation of socio-pedagogical support in the educational and cultural environment of higher educational institutions.

Keywords: international students, social and pedagogical support, socialization, social adaptation, social integration, social individualization, sociality, educational and cultural environment of a higher educational institution, structural and functional model of social and pedagogical support, socio-cultural environment, information society.